

Heidi Hautala

Kansalaisuuden kynnyksellä

”On tärkeää, että saa puhua”- osallistujien kokemuksia muutoksen tuen prosessista muutettaessa laitoksesta lähiyhteisöön

Opinnäytetyö

Kevät 2016

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosiaaliala YAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Seinäjoen ammattikorkeakoulu

Tutkinto-ohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma, Ylempi AMK

Tekijä: Heidi Hautala

Työn nimi: Kansalaisuuden kynnyksellä- ”On tärkeää, että saa puhua”- osallistujien kokemuksia muutoksen tuen prosessista muutettaessa laitoksesta lähiyhteisöön

Ohjaaja: Timo Toikko

Vuosi: 2016

Sivumäärä: 47

Liitteiden lukumäärä:2

Tutkimukseni tarkoituksena oli kartoittaa kansalaisuuden näkökulmasta kehitysvammaisten henkilöiden kokemuksia saamastaan muutoksen tuesta muutettaessa laitoksesta lähiyhteisön palveluihin. Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä toimii Simon Duffyn Kansalaisuus-teoria. Tutkimus on tehty Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Yksi naapureista-hankkeelle. Se on laadullinen ja aineistonkeruu on toteutettu teemahaastattelulla.

Muuttovalmennuksen merkitys muutoksen tuessa ja sen tärkeys korostuvat haastatteluihin osallistuneiden henkilöiden kokemuksissa. Yhteisöllisyyden rakentuminen alkaa jo muuttovalmennuksessa tutustuttaessa toisiin samaan kotiin muuttaviin. Oikeanlainen tuki luo turvallisuuden tunnetta ja vähentää jännitystä vaiheessa, jolloin yksilön elämä on muutoksessa. Yksilölle on myös tärkeää saada muutoksen aikaan tietoa tapahtuvista asioista sellaisessa muodossa, joka on hänelle ymmärrettävä. Oman äänen kuuluminen ja omaan elämään vaikuttaminen niissä asioissa, joissa se on mahdollista, on erittäin tärkeää myös muutostilanteessa

Haastatteluista nousi muuttovalmennuskokemusten lisäksi pieniä, mutta merkityksellisiä ja mielenkiintoisia häivähdyksiä kansalaisuuden merkityksestä ja sen kokemisesta kehitysvammaisten henkilöiden itsensä kertomana. Olen peilannut näitä kokemuksia Pippa Murrayn Todellisen hyvinvoinnin (Real Wealth) -mallin kautta.

Avainsanat: kansalaisuus, kehitysvammaisuus, muutoksen tuki

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health care and Social work

Degree programme: Master's Degree Programme in Social Services

Author/s: Heidi Hautala

Title of thesis: In the edge of citizenship- experiences of support in transition from institution to community based services.

Supervisor(s): Timo Toikko

Year: 2016

Number of pages: 47

Number of appendices: 2

Aim for this research was to identify the point of view of intellectually disabled people about support in transition from institutional services to community-based services. Theoretical framework was Simon Duffy's Citizenship-theory. The research was made for Service Foundation for People with an Intellectual Disability, One of the neighbours-project. It is a qualitative and data gathering is carried out using a theme interview.

The significance of moving out-training is shown in the experiences of individuals who participated in the interviews. Right support creates feeling of security and reduces anticipation in transition. It is also important to have information about what is going to happen in the way individuals will understand. Individuals must have the opportunity to influence the process and make their voices heard. From interviews also came up some interesting themes related to citizenship. I have analyzed these themes with Pippa Murray's Real Wealth-model.

Keywords: citizenship, disabled people, support in transition

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
1 JOHDANTO	6
2 ERITYISET TUEN TARPEET	9
1.1 Näkökulma vammaisuuteen.....	9
1.2 Tuki muutoksessa	10
3 KANSALAISUUS	14
2.1 Kansalaisuudesta.....	14
2.2 Kansalaisuuden avaimet.....	16
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	25
4.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet.....	25
4.2 Aineistonkeruumenetelmä.....	26
4.3 Haastateltavana erityistä tukea tarvitseva henkilö.....	27
4.4 Tutkimuksen aineisto ja analyysi.....	30
4.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	31
5 KOKEMUKSIA MUUTTOVALMENNUKSESTA JA KANSALAISUUDESTA	33
5.1 ”Hyvin meni muutto”	33
5.2 ”Oon valinnu kukatki iha itse”	35
5.2.1 Ihmissuhteet.....	36
5.2.2 Yhteisö	37
5.2.3 Vahvuudet	38
5.2.4 Kontrolli	38
5.2.5 Sinnikkyys	39
6 POHDINTA	41
6.1 Tutkimuksesta.....	41
6.2 Oman työskentelyn arviointia	42
6.3 Aiheita jatkotutkimukseen	42
LÄHTEET	44

LIITTEET.....	47
---------------	----

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Kansalaisuuden avaimet..... **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kuvio 2. Suunta..... **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kuvio 3. Vapaus..... **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kuvio 4 Raha **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kuvio 5 Koti..... **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kuvio 6 Apu..... **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kuvio 7 Elämä..... **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kuvio 8 Rakkaus **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kuvio 10 Lahjamallista kansalaisuusmalliin **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kuvio 11 Todellinen hyvinvointi..... **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kuvio 12 Matka kansalaisuuteen **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

1 JOHDANTO

Kehitysvammaisten henkilöiden yhteiskunnallinen asema on ollut muutoksessa jo pitkään. Rooli passiivisena hoivan kohteena on muuttumassa tasavertaiseksi kansalaiseksi sekä oman elämänsä asiantuntijaksi. Prosessi on ollut hidas, sillä se edellyttää muutoksia monella eri tasolla. Yleisen asennemuutoksen lisäksi tarvitaan muutoksia myös palvelujärjestelmässä sekä palveluiden parissa työskentelevien ammattilaisten toimintakulttuurissa. Vaikka matka kehitysvammaisten henkilöiden kansalaisuuteen on vielä pitkä, se on kuitenkin jo alkanut.

Ehkä tärkein yksittäinen kansainvälinen vaikuttaja suomalaiseen vammaispolitiikkaan on ollut YK: yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Sen tarkoituksena on turvata vammaisille henkilöille itsemääräämisoikeus, täysimääräinen osallisuus sekä yhtäläiset mahdollisuudet yhteiskunnassa. Vammaisten oikeuksien sopimus toimi myös Suomen vammaispoliittisen ohjelman eli VAMPO 2010–2015 taustalla, jonka tavoitteena on turvata vammaisten henkilöiden yhteiskunnallista asemaa sekä linjata suunta vammaispolitiikan kestäväälle kehitykselle tulevaisuudessa sekä valtion että kunnallisella tasolla. Sen tarkoituksena on ollut tarjota myös keinoja YK:n vammaissopimuksen vahvistamiseksi. (Suomen YK-liitto 2015, § 3; Sjöblom 2016, 2).

Vammaisten oikeuksien sopimus on vaikuttanut myös Kehitysvammaisten asumisen eli Kehas-ohjelman syntyyn. Vuonna 2010 hallitus teki periaatepäätöksen kehitysvammaisten asumisen ohjelmasta, jonka tavoitteena oli mahdollistaa laitoksista ja lapsuuden kodeista muuttaville kehitysvammaisille henkilöille yksilöllinen asuminen ja tuki lähiyhteisössä. Kehas-ohjelma täydentyi hallituksen toisella periaatepäätöksellä vuonna 2012, joka perustui sosiaali- ja terveysministeriön toimesta laadittuun valtakunnalliseen ”Laitoksista yksilölliseen asumiseen”-suunnitelmaan. Toisessa periaatepäätöksessä linjattiin erityisesti laitosasumisen lakkauttamisen sekä asumisen tueksi tarvittavien palveluiden kehittämisen. Kehas-ohjelmalle asetettiin seurantaryhmä, jonka loppuraportin mukaan ohjelman tavoitteissa on onnistuttu kohtuullisesti, mutta se on koonnut myös toimenpiteitä, joilla on mahdollista edelleen kehittää kehitysvammaisten henkilöiden asumista sekä asemaa. Tehostettavat toimet vuosille 2016–2020 ovat: vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden ja

valinnanvapauden vahvistaminen, palvelutarpeen arvioinnin ja yksilöllisen palvelusuunnittelun vahvistaminen, vammaisten lasten oikeuden tavalliseen lapsuuteen sekä perheen arjessa selviämisen varmistaminen, asumisratkaisujen monipuolistaminen, työntekijöiden osaamisen, työkäytäntöjen sekä työolosuhteiden kehittäminen, hallintokuntien välisen yhteistyön lisääminen ja laitosasumisen lakkauttaminen. Nykyinen hallitus on vähentämässä miljardilla eurolla kuntien kustannuksia karsimalla lakisääteisiä tehtäviä ja niiden toteuttamista ohjaavia velvoitteita, näin ollen myös Kehas-ohjelmaan liittyvät periaatepäätökset kumotaan ja sen keskeiset tavoitteet yhdistetään valmisteilla olevaan periaatepäätökseen. Jää nähtäväksi mitkä ovat tämän vaikutukset kehitysvammaisten henkilöiden asemaan sekä palveluihin. (Kehas 2016, 11–13, 72–75).

Opinnäytetyöni tarkoituksena on ollut kerätä laitoksesta lähiyhteisöön muuttaneiden kehitysvammaisten henkilöiden kokemuksia muuttoprosessista ja sen onnistumisesta kansalaisuuden näkökulmasta ja käytän opinnäytetyöni teoreettisena viitekehystenä Simon Duffyn Kansalaisuuden avaimet-teoriaa. Lisäksi tutkimuksen aineistosta nousi haastateltavien itsensä kertomana kansalaisuuteen liittyviä teemoja. Tehtävä on ollut haastava sekä mielenkiintoinen ja laajan aineiston keräämisen sijaan koen työni ja koko prosessin tärkeimmäksi tehtäväksi enemmän tukea tarvitsevien henkilöiden omien näkemysten ja ajatusten kuulemisen sekä osallistamisen palveluiden arviointiin. Opinnäytetyöni on tehty Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Yksi naapureista-hankkeelle (2011–2014). Yksi naapureista-hankkeen taustalla on ollut valtioneuvoston periaatepäätös (2010) laitospaikkojen vähentämisestä ja lähtökohtana on ollut ajatus siitä, että kukaan ei ole liian vaikeavammainen asumaan omassa kodissaan. Hankkeen tavoitteena on ollut omalta osaltaan mahdollistaa laitosasumisen lakkauttamista sekä varmistaa kehitysvammaisten henkilöiden ja heidän läheistensä osallisuus muutosprosessissa. (Yksi naapureista 2015).

2 ERITYISET TUEN TARPEET

2.1 Näkökulma vammaisuuteen

Vammaisuuden rakentumiseen vaikuttavat yksilön vamman sekä yhteiskunnan asenteelliset, kielelliset sekä fyysiset tekijät. Siihen mikä merkitys yksilön vammalle annetaan ja miten yksilö kansalaisuuttaan yhteiskunnassa rakentaa määrittävät yhteiskunnan kulttuuristen sekä rakenteellisten tekijöiden kautta. Yksilön saama lääketieteellinen diagnoosi ei ole olennainen tekijä vaan hänen arkielämänsä olosuhteet ja käytännöt. Heikki Seppälä (2010) nostaa esiin ajatuksen kehitysvammaisuuden kaksista kasvoista. Tukea ja palveluita saadaksean kehitysvammaisen henkilön ja hänen läheistensä on tuotava korostetusti esiin medikaalinen näkökulma. Yksilön diagnoosi todistaa palveluiden tarpeen. Elämän sisältöjä ja arjen sujumista mietittäessä korostuvat sen sijaan yksilön voimavarojen tukeminen sekä osallisuuden varmistaminen. Tämä aiheuttaa ristiriidan ja aina kun kehitysvammaisten henkilöiden palveluiden tai tuen muotojen suhteen tehdään päätöksiä, on ristiriita jollain tavalla ratkaistava. (Kivirauma 2015, 6; Seppälä 2010, 185).

Länsimaisessa kulttuurissa vammaisuus on leimaavaa sekä marginalisoivaa. Vammainen henkilö koetaan muista poikkeavana, vaikka ei kyetäkään selittämään eron syytä. Se mitkä ihmisryhmät sysätään marginaaliin, kertoo myös siitä ”normaalien” joukosta, jonka taholta määrittely marginaaliin kuuluvaksi tapahtuu. Vammaisuus on sosiaalinen konstruktio sekä ilmiö, joka syntyy vuorovaikutuksessa ja eri yhteyksissä vammaisuus ymmärretään eri tavoin. Kuitenkin myös vamman olemassaolo on tosiasia, joka tulee ottaa huomioon. Julkisessa palvelujärjestelmässä vammaisuus saatetaan nähdä hyvin eri tavalla kuin esimerkiksi kehitysvammaisten henkilöiden kansalaisjärjestössä. Se miten kehitysvammaiset henkilöt nähdään, on muuttunut aikojen kuluessa. On päästy yli siitä ajatuksesta, että heidän paikkansa on eristettynä yhteiskunnan ulkopuolella ja tällä hetkellä heidät hyväksytään osaksi yhteisöä, mutta heidän ei odoteta tuovan siihen mitään. Miten kehitysvammaisten henkilöiden asema voi koskaan muuttua tasa-arvoiseksi muiden kansalaisten kanssa, jos yksilöille ei anneta heille kuuluvaa roolia yhteiskunnassa tai mahdollisuuksia an-

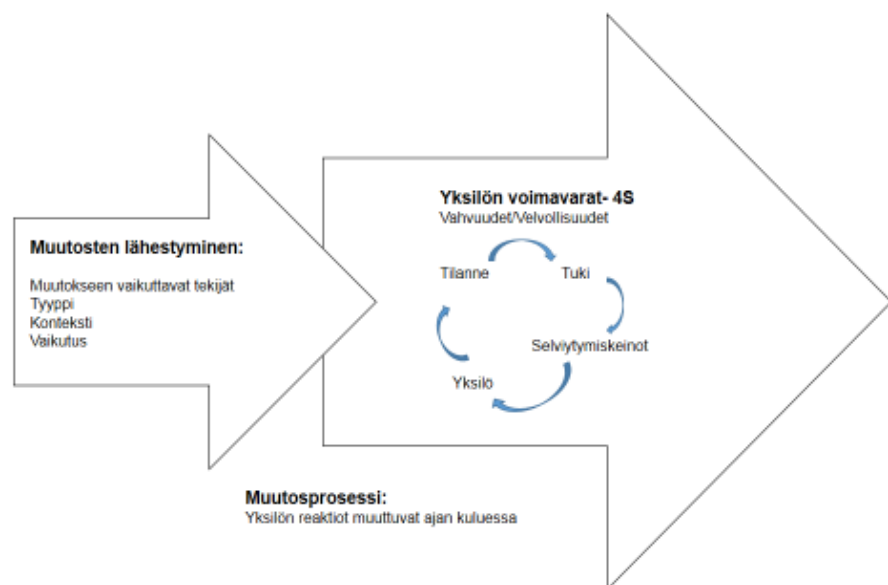
taa omaa panostaan yhteisönsä jäsenenä. Asiat ovat muuttuneet parempaan suuntaan, mutta jos tyydytään olemaan tyytyväisiä vallitsevaan tilanteeseen, niin motivaation pyrkii parempaan katoaa ja se estää saavuttamasta todellista inklusiota ja kansalaisuutta kaikille. Beth Mountin mukaan yhteiskunnan toimintamalli, joka estää kehitysvammaisia henkilöitä saavuttamasta kansalaisuutta, pyrkii aliarvioimaan ja pitämään loitolla ne, jotka nähdään heikkoina, epätäydellisinä ja riippuvaisina muista. Hän yhdistää tähän Otto Scharmerin käyttämän termin attentional violence, joka kuvaa tilannetta, jossa yksilöä ei nähdä sellaisena kuin hän on ja mitä hänestä voisi tulla, vaan menneisyytensä ja siellä tapahtuneiden asioiden kautta. Jotta tämä tilanne vältettäisiin, on pystyttävä näkemään yksilöiden mahdollisuudet ja voimavarat. (Vehmas 2005, 5; O'Brien & Blessing 2011, 23, 99, 109; Kivirauma 2015, 11; Scharmer 2008).

O'Brienin (2013) käyttää termiä "sosiaalinen saari" kuvaamaan tilannetta, jossa kehitysvammainen henkilö kyllä asuu lähiyhteisössä, mutta inklusio ei oikeasti toteudu, koska hänen saamansa palvelut muodostavat erottavan rajan yksilön ja muun yhteisön välille. Tällaisessa tilanteessa luonnollista vuorovaikutusta kehitysvammaisen henkilön ja muiden yhteisön jäsenten välillä ei tapahdu. Raja vahvistuu entisestään, jos kehitysvammainen henkilö nähdään ennen kaikkea tuen tarvitsijan roolissa ja hänet nähdään vain osana kehitysvammaisten henkilöiden joukkoa, joiden elämää ohjaavat rutiinit sekä ammattilaisten näkemykset. Lähiyhteisössä toimiminen saatetaan nähdä riskinä kehitysvammaisen henkilön turvallisuudelle ja yksilöiden sosiaalisten tarpeiden uskotaan täyttyvän palveluiden piirissä. (O'Brien 2013).

2.2 Tuki muutoksessa

Ihmiset ja muutostilanteet ovat yksilöllisiä, mutta muutoksen rakenne säilyy samanalaisena yksilöstä ja tilanteesta huolimatta. Andersonin ym. (2012) ovat kehittäneet mallin muutoksen eri vaiheista ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Malli on kehitetty tukemaan esimerkiksi sosiaalityöntekijöitä heidän tukiessaan asiakkaitaan muutostilanteissa. Mallissa on kolme osaa. 1. Muutoksen lähestyminen: Muutoksen tunnis-

taminen sekä muutosprosessi. 2. Selviytymiskeinojen kartoitus: 4S-malli, 3. Kontrollin säilyttäminen: Voimavarojen vahvistaminen. Muutoksen lähestymisen osassa muutoksen ja sen uhkien sekä voimakkuuden tunnistamisen myötä vahvistuu myös tieto siitä, mistä näkökulmasta muutosta on paras lähestyä ja missä vaiheessa yksilö on muutosprosessissaan. Selviytymiskeinojen kartoituksen osassa on tarkoitus kartoittaa yksilön voimavaroja selvittää muutoksesta 4S-mallin avulla. 4S viittaa henkilön tilanteeseen (Situation), yksilöön itseensä (Self), tukeen (Support) sekä hänen selviytymiskeinoihinsa (Strategies). Muutostilanteiden yksilöllisestä vaihtelusta huolimatta yksilöiden tilanteista selviytymisessä painottuvat edellä mainitut tekijät. Kontrollin säilyttäminen-osassa on kyse siitä, että yksilö löytää tarvittavat keinot selviytyäkseen muutoksesta. Vaikka muutosprosessin jossain vaiheessa yksilöllä ei ole kontrollia kokonaistilanteesta, hän voi kuitenkin kontrolloida sitä miten käsittelee tilanteen ja siihen liittyvät asiat. (Anderson ym. 2012, 38).

Kuvio 1. Yksilö muutoksessa
Anderson ym. 2012

Muutostilanteet vaativat yksilöltä selviytymiskeinoja ja käydessään muutosprosessia läpi yksilön on luovuttava osasta itseään sekä vanhoista rooleistaan ja omaksuttava uusia. Muutostilanteet vaikuttavat yksilön elämään monella eri tasolla ja huolimatta siitä, että ne linkittyvät usein johonkin tiettyyn elämäntilanteeseen, prosessi

vaatii aikaa. Se miten paljon, riippuu aina yksilöstä ja hänen tilanteestaan. (Anderson ym. 2012, 40, 47–48).

Kehitysvammaisella henkilöllä, ihan niin kuin muillakin, muutostilanteesta selviäminen on yksilöllistä. On kuitenkin otettava huomioon, että he tarvitsevat yleensä tukea ymmärtääkseen muutosta sekä enemmän aikaa selvittääkseen siitä. Muutokset kuuluvat kuitenkin elämään ja oikeanlaisen, joustavan sekä yksilöllisen tuen avulla myös kehitysvammaiset henkilöt selviävät niistä ihan kuin muutkin. Tilanteissa, joissa kehitysvammaisen henkilö on muuttamassa esimerkiksi lapsuuden kodista tai laitoksesta omaan kotiin lähiyhteisössä, hänen on mahdollista saada muuttovalmennusta. Muuttovalmennuksen tarkoituksena on tukea kehitysvammaista henkilöä sekä hänen läheisiään muuttoon valmistautumisessa sekä muutosprosessissa. Muutettaessa uuteen kotiin muuttuu usein yksilön koko elämä. Uusi ympäristö, ihmissuhteet, koti sekä arjen rutiinit asettavat omat haasteensa selviytymiselle. Yksilön tuen tarpeiden, voimavarojen sekä toiveiden tunteminen edistää muutoksesta selviytymistä. Myös läheisten tukeminen muutoksessa on tärkeää, sillä heidän asenteensa vaikuttaa myös kehitysvammaisen henkilön tilanteeseen. Kun yksilö muuttaa laitoksesta lähiyhteisön palveluiden piiriin on muistettava, että hänellä ei välttämättä ole minkäänlaista aikaisempaa kokemusta laitoksen ulkopuolisesta elämästä. Tällaisessa tilanteessa on äärimmäisen tärkeää muuttoprosessin tarkka suunnittelu sekä muuttoon valmistautuminen. (Muuttovalmennus 2016; Yksi naapureista 2015, 3-4).

Tutkimustani varten haastattelin myös yhtä kehitysvammasektorin työntekijää, joka on ollut mukana muuttovalmennusprosessissa aina laitoksesta lähiyhteisön palveluihin siirtymiseen asti. Hän kokee muuttovalmennuksen merkityksen merkittävänä tekijänä onnistuneen muuton varmistamisessa. On tärkeää, että muuttovalmennus aikataulutetaan oikein ja että siihen osallistuville kehitysvammaisille henkilöille luodaan muuton aikataulusta konkreettista esimerkiksi vuodenaikojen vaihtelun avulla. Monilla muuttovalmennukseen osallistuvilla henkilöillä saattaa olla vaikeuksia ymmärtää ajatusta muutosta ja siitä mitä se ylipäättään tarkoittaa. Siksi on tärkeää, että prosessi rakennetaan yksilöllisesti ja mietitään siihen osallistuvien henkilöiden tarpeita. Oman mielipiteen esille tuominen on ollut äärimmäisen tärkeää ja siihen on panostettukin ja olisi myös hienoa, jos muuttovalmennuksen aikana läpikäydyt asiat

esimerkiksi oman huoneen sisustamiseen liittyen näkyisivät konkreettisesti myös uudessa kodissa. Niin, että henkilöiden omilla päätöksillä olisi oikeasti merkitystä, ja se lamppu, joka muuttovalmennuksessa on yöpöydälle valittu, olisi juuri se lamppu sitten uudessa kodissa. On myös tärkeää, että yhteistyö eri toimijoiden välillä on sujuvaa ja että kaikki osallistuvat aktiivisesti muuttoprosessiin ja valmennukseen. Näin varmistetaan myös kehitysvammaisten henkilöiden kannalta tärkeä tiedon siirtyminen lähettävältä taholta uuteen kotiin ja sen henkilökunnan tietoon. Muuttovalmennukseen osallistunut työntekijä näkee ulkopuolisen muuttovalmennuksen järjestäjän roolin hyvänä asiana. Hänen mielestään tämä tukee esimerkiksi läheisten osallistumista muuttovalmennukseen, kun järjestäjänä on neutraali taho. Lisäksi on ollut huomattavissa, että muuttovalmennuksen aikana sellaiset ihmissuhteet, jotka ovat olleet vähäisiä tai katkolla ovat rakentuneet uudelleen ja ovat säilyneet edelleen lähiyhteisön palveluissa asuttaessa. On erittäin tärkeää, että muuttovalmennukseen osallistuvien kehitysvammaisten henkilöiden läheisiin ollaan yhteydessä ja heitä kannustetaan mukaan muuttovalmennukseen. Se on tärkeää sekä muuttajien että läheisten kannalta. Ja kun puhutaan laitoksesta muuttavista henkilöistä, tulee ottaa huomioon se seikka, että se läheinen henkilö voi olla työntekijä, joka on ollut muuttajan kanssa tekemisissä 20 vuotta. Erilaisten sosiaalisten suhteiden tukeminen on tärkeää, ei pelkästään perhesuhteiden. (Muuttovalmennus 2014).

Muuttovalmennuksessa rakennetaan uuden kodin ihmisten kanssa yhteistä historiaa ja onnistuneen muuton avulla myös yksilöiden itsetunto kehittyy ja vahvistuu. Läheisten luottamusta työntekijöihin aletaan rakentamaan jo muuttovalmennuksen aikana ja tämä edesauttaa myös yhdessä toimimista tulevaisuudessakin. Jokainen muuttaja on huomioitava yksilönä ja varmistettava hänen äänensä kuuluminen, tuen tarpeen määrästä riippumatta. Onnistuneeseen muuttovalmennukseen ja siellä koettuihin hetkiin on hyvä palata tulevaisuudessakin uuden kodin yhteisissä tuokioissa. Osallistava ja kehitysvammaisen henkilön ajatuksia arvostava prosessi mahdollistaa myös samanlaisen asenteen säilymisen uuden kodin arjessakin. (Muuttovalmennus 2014).

3 KANSALAISUUS

3.1 Kansalaisuudesta

Kansalaisuutta ja sen sisältöä ei ole helppo määritellä ja usein sen määrittelyyn liittyy vahvasti sen hetkisen ajan sekä yhteiskunnan henki. Määritelmiä onkin aikojen saatossa ollut lukuisia. Löytyy kuitenkin myös sellaisia määritelmiä, jotka ovat toistuneet hyvin samankaltaisina ajasta riippumatta. Kansalaisuus nähdään yksilön jäsenyytenä yhteisössä. Kansalaisuus on osa yksilön persoonaa eikä siitä irrallaan oleva tila. Nykyisessä yhteiskunnassamme yksilön tuen tarve ja passiivisuus nähdään kielteisinä piirteinä ja hyvää kansalaisuutta määrittävät yksilön aktiivisuus sekä itsenäisyys. Nähdään, että oman aktiivisuutensa kautta yksilöllä on mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä ja sen kulkuun. Tällaisesta ihanteesta poikkeava yksilö on vaarassa syrjäytyä muusta yhteiskunnasta ja silloin hänestä tulee ongelma yhteiskunnan toiminnalle. Kykenemättä vaikuttamaan omaan elämäänsä syrjäytynyt yksilö joutuu väistämättä sivustakatsojan rooliin eikä hän näin ollen ole täysivaltainen toimija. (Lister 2003, 13; Kurki & Nivala 2006, 25–26; Saastamoinen & Kuusela 2006, 53).

Beth Mountin mukaan kansalaisuus liittyy kolmeen demokratian ihanteeseen. Kaikki ihmiset ovat samanarvoisia ja heillä on yhtäläinen oikeus päämääriensä tavoitteluun. Lisäksi heillä on oltava yhtäläiset mahdollisuudet tehdä niin. Kolmanneksi kansalaisuus ei ole sisällä pelkästään oikeuksia vaan myös vastuita ja velvollisuuksia. Kyse on sen lisäksi, että mitä saamme yhteiskunnalta, myös siitä mitä me sille tarjoamme. Kansalaisuus merkitsee kokemusta johonkin kuulumisesta. Kehitysvammaiset henkilöt ovat alttiita sosiaaliselle eksklusiolle ja aktiivista yhteisön toimintaan osallistumista rajoittavat usein tuen puute sekä sijoittuminen yhteiskunnan marginaaliin. Yhteiskunnan asenteellinen sekä fyysinen esteellisyys on myös suuri haaste osallisuudelle ja osallistumiselle. (O'Brien & Blessing 2011, 23, 110).

Carol Blessingin (2011) mukaan huolimatta yksilökeskeisen elämänsuunnittelun lisääntymisestä sekä tasa-arvoisen kansalaisuuden nostamisesta enenevässä määrin julkiseen keskusteluun, kehitysvammaisia henkilöitä ympäröi edelleen ”toiseuden” kehä. Toimijoiden keskuudessa vallitsee tietynlainen itsetyytyväisyyden tila,

jonka suojassa on hyvä ajatella, että asian eteen on jo tehty kaikki mahdollinen. Kuitenkin suuri osa kehitysvammaisista henkilöistä on edelleen kaukana täysimääräisen kansalaisuuden saavuttamisesta sekä tasavertaisista mahdollisuuksista toimia yhteiskunnassa. Toisaalta toisille yhteisön jäsenille kehitysvammaisen henkilön kohtaaminen saattaa olla haasteellista. He saattavat miettiä miten kehitysvammaisen henkilö tulisi kohdata, miten hänelle voi puhua ja olisiko hänen parempi olla toisten ”samankaltaisten” seurassa. Kansalaisuuden toteutuminen riippuu myös näiden ennakkoluulojen hälvenemisestä. Lisäksi palvelujärjestelmä itsessään estää kansalaisuuden toteutumista toimimalla portinvartijana yhteiskuntaan sekä sanelemalla ne ehdot, joiden mukaan osallistuminen mahdollistuu. Kehitysvammaisilla henkilöillä sekä heidän läheisillään ei ole muuta mahdollisuutta kuin hyväksyä tämä. Mikä on se tekijä, joka vahvistaa tätä tilannetta ja miten on mahdollistaa vaikuttaa tähän järjestelmäkeskeisyyteen? Ja miten häivytetään rajaa meidän ja niiden toisten välillä? Jos kehitysvammaiset henkilöt nähdään tuen tarpeidensa sekä puutteidensa kautta, palveluiden tehtävä on pyrkiä parantamaan tätä erityisyyttä. Yksilöiden tukeutuessa yhä enemmän järjestelmään siitä tulee heidän elämänsä keskipiste ja järjestelmän tarjoamilla rajallisilla resursseilla tuetaan niitä tarpeita, jotka on yksilölle järjestelmä määritellyt. Vehmas (2005) nostaa esiin Marion Youngin teorian siitä, miten valtaa käyttämällä järjestelmä ehdollistaa sen tuen piirissä olevat yksilöt riippuvuuteen. Tällöin yksilöitä evätään oikeus esimerkiksi itsemääräämiseen sekä yksityisyyteen. Tämä poikkeaa täysin kansalaisille tyypillisestä kuluttajan roolista, jossa keskiössä ovat henkilön kyky hankkia tarvitsemiaan ja haluamiaan palveluita sekä hyödykkeitä. Kyse ei ole kuitenkaan pelkästään mahdollisuudesta tai kyvystä hankkia kaikki haluamansa tai tarvitsemansa. Kyse on siitä, mitä tarkoittaa kansalaisuus yhteiskunnassamme ja siitä, miten mahdollistamme myös erityistä tukea tarvitseville henkilöille yhtäläisen mahdollisuuden saavuttaa sen. (O’Brien & Blessing 2011, 9-12; Vehmas 2005, 147).

O’Brienin mielestä on asioita, jotka joko estävät tai edistävät kehitysvammaisten henkilöiden kansalaisuuden toteutumista ja näihin tulee kiinnittää huomiota. Kun työskennellään kehitysvammaisten henkilöiden, heidän läheistensä, työntekijöiden, yhteisöjen tai organisaatioiden kanssa huomion kohdistaminen oikeisiin asioihin on ratkaisevaa. Tulisi aina ottaa huomioon ne asiat ja näkökulmat, joista ihmiset tai

tahot ovat kiinnostuneita ja jotka ovat heille merkityksellisiä. Kun selvitetään eri tahojen sekä yksilöiden voimavarat ja vahvuudet sekä se mikä saa heidät toimimaan, voidaan paremmin työskennellä yhteisen päämäärän eli kehitysvammaisten henkilöiden kansalaisuuden hyväksi. Toiseksi tulee huomioida se seikka, että kehitysvammaiset henkilöt voivat antaa merkittävän panoksen yhteiskunnan toimintaan. Heillä on myös oikeus löytää ne keinot, joilla toteuttaa aktiivisen kansalaisen roolia. Kehitysvammaisten henkilöiden asettaminen passiiviseen tuen tarvitsijan rooliin, on heille alentavaa. Sen sijaan, tulisi antaa heille mahdollisuus oikeanlaisen tuen avulla löytää, kehittää sekä antaa oma panoksensa niiden yhteisöjen toimintaan, jotka heidän elämässään ovat merkityksellisiä. Kansalaisuuden saavuttamisen haasteet eivät johdu kehitysvammaisten henkilöiden erityisistä tuen tarpeista vaan saadun tuen riittämättömyydestä. Yksilöllisen, oikein kohdennetun ja joustavan tuen avulla on mahdollista saavuttaa aktiivinen kansalaisuus. Muutoksen mahdollistamiseksi on otettava riskejä, omaksuttava uudenlaisia tapoja toimia sekä pyrittävä yhteistyöhön. Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun avulla on mahdollista tukea yksilöitä toimimaan aktiivisina kansalaisina, mutta vain jos se nähdään kokonaisvaltaisena tapana toimia eikä pelkästään välineinä kerätä tietoa. Organisaation tai yhteisön on sitouduttava toimimaan tavalla, joka tukee yksilökeskeisen elämänsuunnittelun päämäärää eli aktiivista kansalaisuutta, muuten se on vain häiriötekijä. (O'Brien & Blessing 2011, 19–22).

3.2 Kansalaisuuden avaimet

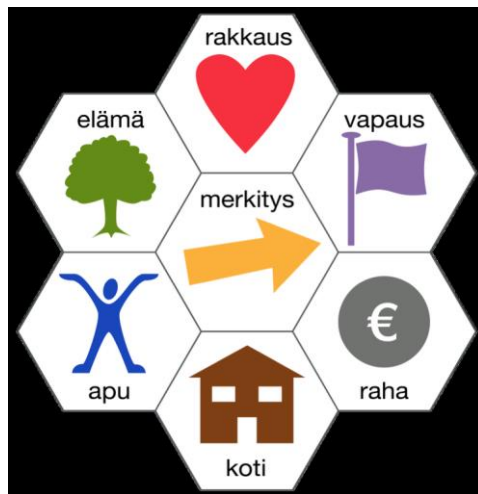
Ihmiset ovat yksilöitä ja heidän elämänsä rakentuu heidän omien toiveidensa, näkemystensä ja valintojensa kautta. Kehitysvammaisilla henkilöillä tämä ei kuitenkaan ole itsestään selvää. Usein heidät nähdään yksilöiden sijaan yhtenäisenä joukkona. Vamma määrittää henkilön kokonaan ja yksilö sen takana unohtuu. Simon Duffy on kehittänyt Kansalaisuus-teorian, jonka tavoitteena on mahdollistaa yhdenvertainen ja tasa-arvoinen yhteiskunta sen kaikille jäsenille. (Duffy 2005, 1-3).

Simon Duffyn (2010) mukaan Kansalaisuus-teoria perustuu kahdelle ajatukselle. Kaikki yksilöt, eroistaan huolimatta, ovat yhdenvertaisia sekä arvoisia ja yksilöiden

monimuotoisuus on hieno asia. Jokaisella yksilöllä on oikeus tulla kohdelluksi tasa-vertaisena muiden yhteisön jäsenten kanssa. Kansalaisilla on oikeus saada tukea toimiakseen kansalaisena, velvollisuuksia tukea toisia sekä vapaus elää merkityksellistä ja yksilöllistä elämää. Duffylla (2010) on myös kolme perusolettamusta. Niistä ensimmäisen mukaan tasa-arvoisessa yhteiskunnassa sen jäsenet kohtelevat toisiaan kunnioituksella ja toistensa veroisina. Kansalaisuus on jotain paljon syvempää, kuin yksilön ulkopuoliset seikat. Se on sitä, että yksilö osallistuu omalla panoksellaan aktiivisesti elämään yhteiskunnassa ja tuntee siitä ylpeyttä. Osallisuus yhteisössä tekee yksilöistä tasaveroisia. Kansalaisuuden määritelmän näkökulma on positiivinen ja se halutaan erottaa normaalin-käsitteestä ja sen sisällöistä. Kansalaisuus nähdään asiana, jonka yhteiskunta voi itse määritellä ja Duffyn (2010) teorian ei ole tarkoitus mukautua yhteiskunnan sääntöihin siitä, miten ja minkä perusteella yksilön arvo sekä ”normaalius” on määritelty vaan itsessään tarjota vaihtoehto, jonka avulla inkluusio mahdollistuu myös niille, jotka muuten olisivat vaarassa syrjäytyä. (Duffy 2010a)

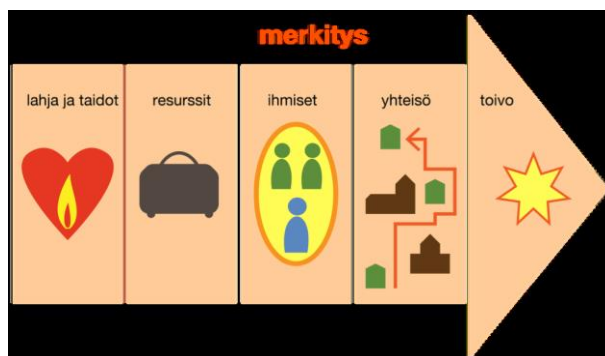
Toisen perusolettamuksen mukaan yhteiskunnan tulisi rakentaa kansalaisuuden ehdot niin, että jokaisella on mahdollisuus se saavuttaa. Tämä ei tarkoita esimerkiksi ehtojen puuttumista kokonaan, vaan kansalaisuuden määritelmän tulee olla sopivalla tavalla rajattu niin, että ehdot ovat riittävän kattavat, ja niiden tulee perustua jokaisen yksilön kunnioittamiseen. Käsitteys kansalaisuudesta tulee olla sellainen, jota yksilöt haluavat tavoitella ja joka ei muodosta ristiriitaa yksilöiden moraalin tai inhimillisten vaistojen kanssa. Lisäksi kansalaisuuden käsitteen tulee olla sellainen, jota yhteisön jäsenet voivat pitää arvossa ja kunnioittaa. Kansalaisuuden käsitteen tulee olla johdonmukainen niiden ajatusten kanssa, jotka muodostavat käsityksen yhteisöstä ja yhteiskunnasta, jossa yksilöt haluavat elää. Sen tulee olla yhteydessä yksilöiden arvoihin ja uskomuksiin, mutta voi myös kehittyä ja muuttua. Yhteiskunnan tulee pyrkiä ylläpitämään sekä kehittämään kansalaisuutta, niin että se on käsitteenä kestävä. Kolmannen Kansalaisuus-teorian perusolettamuksen mukaan yhteiskunnan tulisi toimia niin, että kaikilla on mahdollisuus saada tarvittava tuki ollakseen aktiivisia kansalaisia. Ei pelkästään riitä, että yhteiskunta julistaa yksilöt sen kansalaisiksi, vaan sen tehtävänä on tukea ja vahvistaa jäseniensä kansalaisuutta. Duffyn (2014) teorian mukaan kansalaisuus rakentuu seitsemästä osa-alueesta eli

avaimesta. Avaimet ovat merkitys, vapaus, raha, koti, apu, elämä ja rakkaus. (Duffy 2010a & Duffy & Perez 2014)

Kuvio 1 Kansalaisuuden avaimet (Duffy 2014)

3.2.1 Merkitys/Suunta

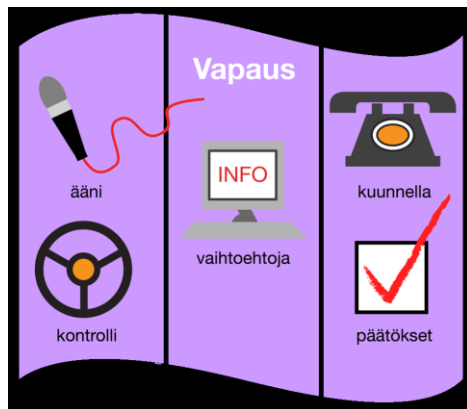

Kuvio 2 Merkitys (Duffy 2014)

Kansalainen elää merkityksellistä sekä tarkoituksellista elämää. Mutta kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla on yleistä, että heidän elämäänsä ohjaavat toisten saanelemat käytännöt ja rutiinit. Tällaisessa tilanteessa yksilön omat vahvuudet ja voimavarat helposti unohtuvat ja mahdollisuudet vaikuttaa oman elämän suuntaan katoavat. Merkityksen löytäminen tarkoittaa sitä, että yksilö löytää oman tapansa elää elämäänsä yhteisössä ja oikeanlaisen tuen avulla se on mahdollista kaikille. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu mahdollistaa yksilölle merkityksellisen asioiden löytä-

misen. Mietittäessä yksilölle merkityksellisen elämän sisältöä on ensiarvoisen tärkeää, että yksilö on suunnittelun keskiössä ja osallistuu siihen omalla tavallaan. Elämää ei tule suunnitella palveluiden ja tuen tarpeiden näkökulmasta vaan yksilön vahvuuksista ja voimavaroista käsin. Tarkoituksena ei ole löytää jo valmiiksi olemassa olevasta palvelupaketista mahdollisimman hyviä tuen tai palveluiden muotoja vaan rakentaa yksilölle sellainen elämä, jota hän itse haluaa elää. (Duffy 2005, 35–37; Duffy 2014).

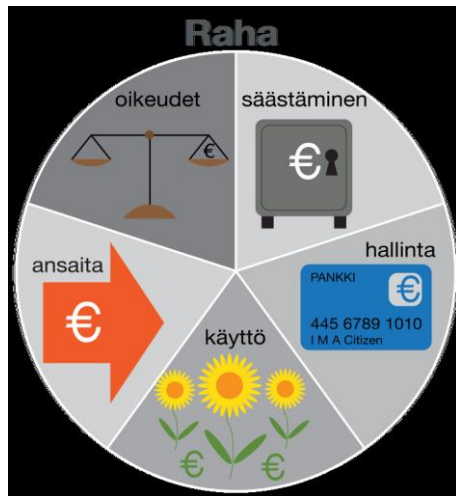
3.2.2 Vapaus/Itsemäärääminen

Kuvio 3 Vapaus
(Duffy 2014)

Kansalaisuuteen kuuluu olennaisena osana se, että muut yhteisön jäsenet näkevät yksilön tasaveroisena muiden kanssa. Jokaisella henkilöllä on tarve tulla kohdelluksi yksilönä, jonka näkemyksillä sekä olemassaololla on merkitystä ja jonka elämä on hänen omissa käsissään. Vapaus tarkoittaa sitä, että yksilöllä on valta päättää omaan elämäänsä liittyvistä asioista. Hänellä on mahdollisuus ilmaista omat näkemyksensä sekä mielipiteensä ja hänellä on mahdollisuus valita erilaisten vaihtoehtojen väliltä. Kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla tilanne on usein toisin. Valta ja kontrolli ovat usein tukea tarjoavilla tahoilla ja vaihtoehtojen sijaan yksilön on tyydyttävä siihen mitä on tarjolla. Heikoimmassa asemassa ovat ne henkilöt, jotka eivät kommunikoi puheella. (Duffy 2005, 5-7; Duffy 2014).

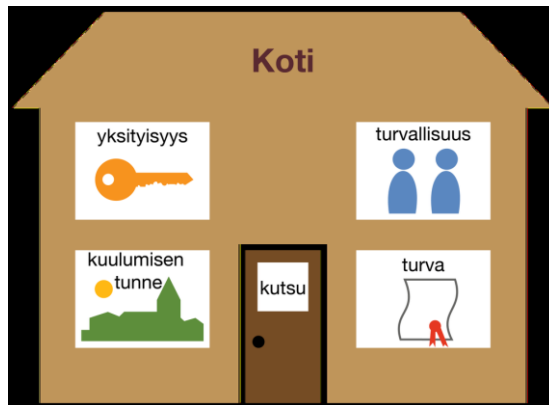
3.2.3 Raha

Kuvio 4 Raha
(Duffy 2014)

Jokaisella kansalaisella tulisi olla oikeus riittävään toimeentuloon. Riittävä toimeentulo antaa yksilölle valtaa ja mahdollisuuksia toteuttaa suunnitelmiaan. Kansalaisina yksilöillä tulisi olla myös oikeus ja mahdollisuus ansaita oma toimeentulonsa ja tehdä töitä. Yksilöllä tulisi olla mahdollisuus käyttää varojaan haluamallaan tavalla, mutta myös mahdollisuus saada tukea sekä apua niiden hallitsemiseen. Kehitysvammaisilla henkilöillä toimeentulo on usein niukkaa ja he elävät erilaisten tukien varassa ilman mahdollisuutta vaikuttaa omiin palveluihinsa. Henkilökohtaisen budjetoinnin avulla yksilöillä on mahdollisuus, tuen tarpeista huolimatta, rakentaa itselleen mielekäs sekä kokonaisvaltainen arki ja elämä. (Duffy 2005, 59, 68; Duffy 2014).

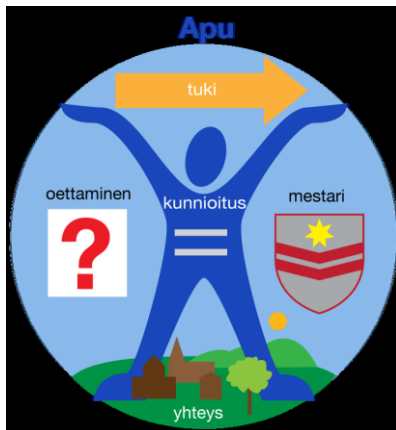
3.2.4 Koti

Kuvio 5 Koti
(Duffy 2014)

Jokaisella kansalaisella on oikeus omaan kotiin. Paikkaan, jossa he tuntevat olevansa turvassa. Koti mahdollistaa yksilölle kuulumisen johonkin ja auttaa muita yhteisön jäseniä näkemään hänet tasaveroisena. Yksilö on kodin kautta olemassa yhteisön muille jäsenille ja yhteisön tapahtumat vaikuttavat häneenkin. Kodissa yksilöllä tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa myös siihen ketä muita siellä asuu. Usein kehitysvammaisilla henkilöillä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa siihen missä, miten ja kenen kanssa asuvat. Koti on paikka, jossa yksilöllä on mahdollisuus olla oma itsensä, siellä on tavaroita ja asioita, jotka ovat merkityksellisiä yksilölle ja henkilöitä, jotka ovat hänelle tärkeitä. Siellä myös elämme arkea omilla ehdoillamme niin kuin haluamme. Ryhmämuotoisessa asumisessa tämän esteeksi usein muodostuvat kodin toimintaan liittyvät seikat kuten henkilöstöresurssit, yksilöllisyyden puute sekä organisaation toimintatavat. (Duffy 2005, 81, Duffy 2014).

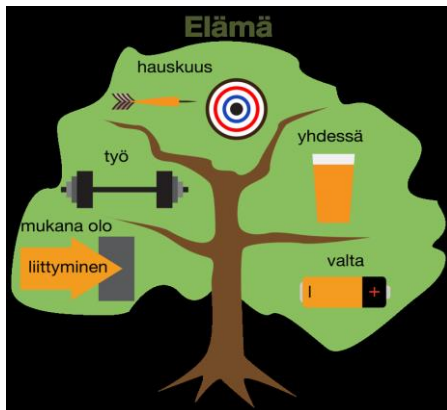
3.2.5 Apu/Tuki

Kuvio 6 Apu/Tuki
(Duffy 2014)

Jokainen tarvitsee joskus elämässään apua ja tukea toisilta ihmisiltä. Siksi jokaisella kansalaisella tulisi olla oikeus saada tarvitsemaansa tukea kansalaisuuden mahdollistumiseksi. Kansalaiset eivät ole erillään toisistaan vaan tarvitsevat ja tukevat toinen toistaan. Tukea saamalla ja sitä antamalla yksilöt osallistuvat yhteisön toimintaan ja antavat siihen oman panoksensa. Kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat elämässään enemmän tukea kuin muut. Tämän ei tulisi heikentää heidän mahdollisuuksiaan olla tasavertaisia kansalaisia muiden kanssa eikä avun saamisen ei tulisi olla hinta vapauden menettämisestä. Oikeanlainen tuki kunnioittaa henkilön oikeutta vapauteen, mutta sen avulla yksilöllä on myös mahdollisuus kehittyä, käyttää voimavarojaan sekä osallistua yhteisön toimintaan ja olla vapaa niin, että se mahdollistaa kansalaisuuden toteutumisen. (Duffy 2005, 13–14; Duffy 2014; Duffy 2013, 42).

3.2.6 Elämä/Elämä yhteisössä

Kuvio 7 Elämä
(Duffy 2014)

Elämä yhteisössä tarkoittaa elämää itsessään. Yhteisössä vuorovaikutuksessa muiden kanssa yksilöillä on mahdollisuus tulla huomioituksi täysivaltaisina kansalaisina. Yhteisen vuorovaikutuksen ja yksilöiden osallisuuden kautta ihmisten elämä rikastuu. Kansalaisuus on myös asioihin ja ihmisiin vaikuttamista. Yhteisön toiminnan kautta yksilöllä on mahdollisuus solmia sosiaalisia suhteita, tuntea yhteenkuuluvuutta, käyttää valtaa yhdessä sekä antaa yhteisön käyttöön omat vahvuutensa ja voimavaransa. Elämä tapahtuu yhteisössä. Usein, huolimatta siitä, että asuvat lähiyhteisössä, kehitysvammaiset henkilöt on kuitenkin syrjäytetty sen toiminnasta. (Duffy 2005, 135, Duffy 2014).

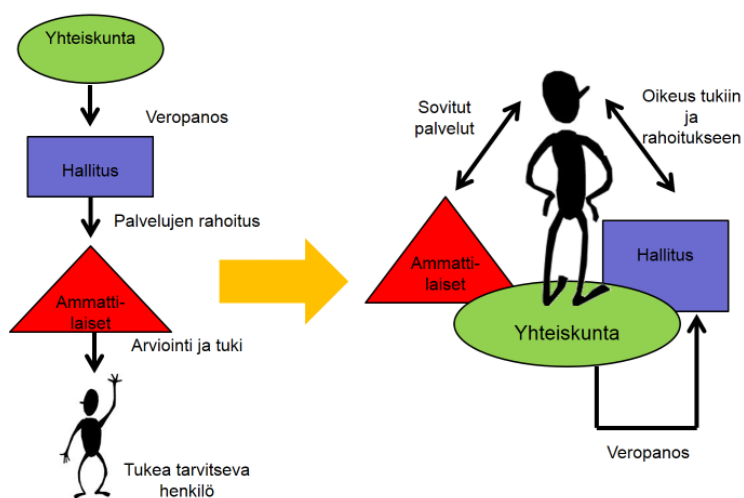
3.2.7 Rakkaus

Kuvio 8 Rakkaus
(Duffy 2014)

Rakkaus on olemassa ilman kansalaisuuttakin, mutta kansalaisuus vahvistaa sitä. Rakkaus ei tarkoita pelkästään rakkautta toista ihmistä tai asioita kohtaan vaan siinä on kyse myös itsekunnioituksesta, perheestä, sosiaalisista suhteista sekä oikeudesta seksuaalisuuteen. Nämä kaikki kuuluvat myös osaksi kansalaisuutta ja kehitysvammaisillakin henkilöillä tulisi olla mahdollisuus myös tähän elämänosa-alueeseen. (Duffy 2014).

Duffy (2005) mukaan olemassa olevassa sosiaalijärjestelmässämme on se ongelma, että se on rakennettu niin, että kehitysvammaisten henkilöiden palvelut mahdollistuvat yhteiskunnan verotulojen avulla hallituksen ohjauksella ja ammattilaisten mahdollistamina. Tässä valtaketjussa henkilö on palveluiden käyttäjänä asemassa, jossa hänellä ei ole valtaa eikä mahdollisuutta vaikuttaa omiin palveluihinsa. Duffy kutsuu tätä lahjamalliksi. Yksilölle kohdistettu tuki tulee annettuna ja valmiiksi suunniteltuna. Jokaisella on tarve vaikuttaa omaan elämäänsä tuen tarpeesta riippumatta ja tässä mallissa se ei ole mahdollista. On olemassa myös vaihtoehtoinen tapa, jossa tuki nähdään oikeutena, josta yksilö on vastuussa. Itse ohjatussa tuessa yksilö on systeemin keskiössä ja varat, jotka kulkeutuivat aikaisemmin yksilölle ammattilaisten kautta tulevatkin suoraan hänelle. Yksilö itse lähi-ihmistensä kanssa määrittelee miten ja mihin palveluihin ja tuen muotoihin varat käytetään. Suomesakin tätä henkilökohtaisen budjetoinnin mallia on onnistuneesti kokeiltu. (Duffy 2005, 152–155).

Kuvio 10 Lahjamallista kansalaisuusmalliin
Duffy 2012a

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Tutkimusprosessin kulku

Tutkimukseni tarkoituksena oli kerätä kansalaisuuden näkökulmasta laitoksesta lähiyhteisöön muuttaneiden kehitysvammaisten henkilöiden kokemuksia saamastaan muuton aikaisesta tuesta. Käytin tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä Simon Duffyn Kansalaisuus-teoriaa. Tutkimukseni on laadullinen.

Tutkimus on tehty Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Yksi naapureista-hankkeelle. Työskentelin itse hankkeessa ja tuntui luonnolliselta yhdistää se osaksi työtäni. Tutkimukselleni perustettiin tukiryhmä, joka kokoontui kaksi kertaa. Tutkimuksen alussa on jo jokin kiinnostuksen kohde, johon tutkimusta suunnataan. Siitä huolimatta tarkemman aiheen kehittymiseen saattaa kulua aikaa (Hirsjärvi & Hurme 2009, 13). Näin oli myös oman tutkimukseni kanssa. Aihetta jouduttiin pohtimaan melko pitkään ja koska Yksi naapureista-hanke oli laitosasumisen lakkauttamiseen liittyvä hanke, oli tärkeää, että myös tutkimuksessani tämä teema näkyisi. Tutkimukselleni perustetusta tukiryhmästä sain ideoita ja apua tutkimusaiheeni muotoutumiseen. Selvää oli kuitenkin alusta asti, että haluan tutkimuksessani saada nimenomaan kehitysvammaisten henkilöiden näkemyksiä sekä kokemuksia kuuluiin. Heidän omia kokemuksiaan on valitettavan vähän kartoitettu, varsinkaan enemmän tukea tarvitsevien henkilöiden. Kehitysvammaisten henkilöiden oman äänen esille tuominen on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, kun mietitään heidän muuttuneita roolejaan yhteiskunnassa tai pyrkimyksiä täysivaltaiseen kansalaisuuteen. ”Ei mitään meistä ilman meitä”, kuten kehitysvammaisten henkilöiden oma kansalaisjärjestö Me Itse ry linjaa tavoiteohjelmassaan. Huolimatta siitä, että yksilökeskeisyydestä ja kehitysvammaisten henkilöiden aktiivisen kansalaisuuden tukemisesta on puhuttu jo melko pitkään, tämä ei kuitenkaan näy heidän elämäänsä koskettavissa tutkimuksissa, joissa useimmiten elämää on tarkasteltu ja kokemuksiaan kartoitettu esimerkiksi työntekijöiden näkökulmasta. Ja tällöinhän näkökulma on erilainen.

Tutkimukseni aiheen selvittyä, otin yhteyttä niihin asumispalveluyksiköihin, joissa tiesin asuvan sellaisia henkilöitä, jotka olivat muuttaneet laitoksesta sekä osallistuneet muuttovalmennukseen. Asumisyksiköissä työntekijät sitten selvittivät kuka heidän asukkaistaan olisi halukas haastateltavaksi. Haastateltavien saaminen ei ollut helppoa, mutta loppujen lopuksi heitä kuitenkin oli tulossa haastatteluun 6 kehitysvammaista henkilöä. Lisäksi toivoin saavani muuttovalmennukseen osallistuneiden työntekijöiden näkökulmaa ja sainkin yhden haastateltavan myös työntekijöistä. Olen käyttänyt työntekijän haastattelua muutoksen tuen teoriaosuudessa. Alustavat tiedot haastateltavista saatuaani lähetin tutkimuslupa-anomuksen niille tahoille, joiden järjestämiä palvelut ovat. Tutkimusluvut myönnettiin. Tämän jälkeen lähetin kirjeet (Liite 1) tutkimuksesta sekä henkilöille itselleen, että heidän edunvalvojilleen. Kirjeissä kerroin kuka olen, mikä tutkimus on kyseessä ja lisäksi kirjeessä oli yhteystietoni, jos joku haluaisi saada lisää tietoa. Yhden haastateltavan edunvalvojalta tuli saada kirjallinen lupa haastatteluun osallistumiseksi tutkimusluvan saamista varten, joten kirjeessä on siihenkin oma kohtansa. Tutkimukseen osallistujat ovat eri paikkakunnilta ympäri Suomea ja heitä yhdistää PSHP Ylisen kuntoutuskeskuksessa asuminen ja sieltä lähiyhteisön palveluihin muuttaminen. He ovat myös kaikki osallistuneet Ylisen ja Kehitysvammaisten palvelusäätiön muuttovalmennukseen, osana muutosprosessia.

4.2 Aineistonkeruumenetelmät

Colin Robson (1995) toteaa kirjassaan, ”kun tutkitaan ihmisiä, miksi ei käytettäisi hyväksi sitä etua, että tutkittavat itse voivat kertoa itseään koskevia asioita?” (Robson 1995,227). Haastattelu on menetelmä, joka sopii monenlaisiin tutkimuksiin, on kuitenkin aina mietittävä, soveltuuko se juuri kyseessä olevaan tutkimukseen, sen kohteena olevaan ilmiöön ja onko käytössä riittävästi resursseja haastatteluiden toteuttamiseksi. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 15). Tutkimuksen aiheen varmistuessa oli selvää, että haastattelu on ainoa menetelmä, jonka avulla kehitysvammaisten henkilöiden omien kokemusten kerääminen onnistuisi. Kun henkilöllä on haasteita sekä kommunikoinnissa että kokonaisuuksien ymmärtämisessä, on tutkimuksen kannalta parempi, että aineiston kerääminen tapahtuu vuorovaikutuksessa henkilön kanssa. Hirsjärven ym. (2009) mukaan haastattelu, toisin kuin muut tiedonkeruumenetelmät,

mahdollistaa aineiston keräämisen joustavasti sekä haastateltavia mukaillen. (Hirsjärvi ym. 2009, 205).

Valitsin haastattelutyypiksi teemahaastattelun, jonka teemat (Liite 2) muodostuivat tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen mukaan Duffyn Kansalaisuus-teoriasta. Teemahaastattelun valitsin siitäkin syystä, että haastateltavien erityisistä tuen tarpeista ja kommunikoinnin haasteista johtuen se antoi mahdollisuuden rakentaa haastattelun rytmiä ja sisältöä aina henkilöstä riippuen. Haastatteluiden onnistumisen varmistamiseksi tein haastattelut osallistujien luontaisessa ja turvallisessa ympäristössä eli heidän kotonaan. Eskolan & Vastamäen (2001) tuleekin haastattelijan ottaa aina huomioon haastateltavan näkökulma paikkaa valitessaan. (Eskola & Vastamäki 2001, 27).

Tutkimusluvut saatuani sovin henkilöiden haastattelut ja kävin sovittuina ajankohdina heitä haastattelemassa. Haastattelut toteutuivat loppuvuodesta 2014. Haastattelutilanteessa yksi osallistujista ei halunnutkaan osallistua haastatteluun eli haastateltavia oli loppujen lopuksi 5. Haastattelut kestivät 45 minuutista vähän yli tuntiin ja nauhoitin keskustelut. Tiesin jo päättäessäni haastatella kehitysvammaisia henkilöitä, että aineiston määrällisen sisällön kanssa voisi tulla jonkinlaisia ongelmia. Niin tavallaan kävikin, koska haastatteluin keräämäni aineisto ei ollut kovin runsas, mikä johtui haastateltavien harvasanaisuudesta ja monet vastauksista olivatkin pelkästään kyllä tai ei vastauksia. Lisäksi haastateltujen joukko oli pieni, 5 henkilöä.

4.3 Haastateltavana erityistä tukea tarvitseva henkilö

Kehitysvammaisten henkilöiden kommunikointikyky sekä valmiudet vuorovaikutukseen vaihtelevat yksilöllisesti ja vamman tason lisäksi niihin vaikuttavat myös yksilön aikaisemmat vuorovaikutuskokemukset. Vaikeasti kehitysvammaisella henkilöllä kommunikointikeinona saattavat olla eleet, ilmeet sekä äänteet kun taas keski-vaikeasti vammaisen henkilö saattaa käyttää ilmaisukeinona yksittäisiä sanoja tai monipuolista puhetta. Vaikka henkilö kommunikoi puheella, se saattaa olla vaikeasti ymmärrettävää ja kuvailevan ja kertovan puheen käyttö sekä asioista toiseen siirtyminen tuottaa yleensä hankaluuksia. Lisäksi mielikuvien varassa toimiminen, kuten menneisyyden tai tulevaisuuden asioiden miettiminen, saattaa olla vaikeaa. Lievästi

kehitysvammainen henkilö puhuu yleensä vaivattomasti erilaisissa tilanteissa, mutta abstraktit käsitteet sekä monimutkaiset lauserakenteet voivat olla haastavia. (Leskelä & Lindholm 2011, 189; Launonen 2007, 84–85).

”Miten haastatella ihmistä, jonka kyky tuottaa itse puhetta ja mahdollisesti myös ymmärtää toisten puhetta on vaurioitunut?” toteaa Tarja Aaltonen (2005) pohtiessaan afaattisen puhujan haastatteleminen haastekohtia. Kun kielellinen ilmaisu on vaja-vaista, on otettava huomioon muita vuorovaikutustilanteessa olevia merkityksellisiä piirteitä. Aaltonen nostaa esiin kolme piirrettä, puheen tauotus/katkoksellisuus, ei-kielelliset kommunikaatiokeinot sekä vuorovaikutuksen tilanteeseen osallistuvien yhteisenä toimintana. Nämä piirteet ovat läsnä missä tahansa haastattelutilanteessa, mutta korostuvat kun kielellinen ilmaisu on vaikeutunut. Yleensä puhekykyä pidetään itsestään selvyytenä kun ajatellaan tutkimushaastattelua ja jotkut tahot jopa kyseenalaistavat haastattelun kutsumisen haastatteluksi, jos kielellinen ilmaisu jää puuttumaan. Jos haastateltava vastaa kysymyksiin pelkästään kyllä tai ei vastauksilla, eroaako se mitenkään lomaketyyppisestä menetelmästä. Haastatteluun valmistautuessa on tärkeää miettiä millaisiin asioihin haluaa vastauksia, vaikka ei kysymyksiä valmiiksi rakentaisikaan. Voi myös ottaa huomioon sen seikan, että haastattelutilanteessa olisi mukana joku haastateltavalle läheinen henkilö, joka tuntee henkilön ilmaisun sekä hänen elämänsä. On olemassa myös erilaisia vaihtoehtoisen kommunikoinnin menetelmiä, joiden mukaan ottamista on syytä harkita tilanteesta riippuen. Koska haastattelutilanteessa vuorovaikutus muodostuu monista eri elementeistä, mahdollinen apu voi olla myös tilanteen videointi. On tärkeää olla selvillä siitä, millaisen aineiston tutkija tarvitsee selvittääkseen tutkimuskysymyksensä. Jos henkilöltä puuttuu kielellinen ilmaisu, niin saattaa olla vaikeaa saada selville syvimpiä ajatuksiaan. Kuitenkin tämä ei sulje pois sitä tosiasiaa, että jotain voidaan kuitenkin saada selville, eivätkä nämä yksilön esille tuomat asiat, ovat ne sitten puhuttuja sanoja, äänenpainoja tai tehtyjä eleitä ole yhtään sen vähempiarvoisia. Aineiston tallentamiseen tuleekin kiinnittää erityistä huomiota, sillä se helpottaa analyysivaiheessa tutkijaa löytämään oman tutkimuksensa kannalta olennaisia asioita. (Aaltonen 2005, 163–165, 171).

On paljon yksinkertaisempaa vedota eri tavalla kommunikoivien haastattelutilanteissa heidän kommunikointinsa ongelmiin, kuin miettiä sitä, että ehkä ongelma piilee tutkimuskäytäntöjemme puutteellisuudessa. Jos haastateltava ei puhu tai kielellisessä kommunikoinnissa on haasteita on tärkeää, että haastattelija on kärsivällinen ja hänellä on taito sekä halu kuunnella mitä toisella on kerrottavanaan. On osattava myös tarvittaessa olla aktiivinen ja osallistuva, aina tilanteen mukaan. Tärkeää on myös tunnustaa haastateltavan asiantuntijuus omasta elämästään ja muistaa, että merkitykset syntyvät yhteisessä vuorovaikutuksessa. Tällaiset tilanteet haastavat tutkijan kohtaamaan haastateltavassaan erilaisen ihmisen, jolla on kerrottavaa ja jonka kerrottavaan suhtaudutaan vakavuudella, on sen ilmenemismuoto mikä tahansa. ”Poistettujen” äänien teesin mukaan tutkimuksen kentässä tulisi löytää keinoja, joiden avulla myös ”äänettömien” ryhmien, kuten kehitysvammaisten tai dementiaa sairastavien henkilöiden, kokemukset voitaisiin nostaa akateemiseen keskusteluun. (Aaltonen 2005, 185–186).

Itse pohdin myös haastatteluja tehdessäni vuorovaikutustilanteiden haasteita. Kaikki henkilöt, joita haastattelin kommunikoivat kyllä puheella, mutta vastaukset olivat yleensä lyhyitä ja ytimekkäitä ja tietynlaista asioiden kerrontaa ei juurikaan ollut. Ensinnäkin olisi hyvä, jos haastattelukertoja olisi saman henkilön kanssa useampi kuin yksi. Tällöin ensimmäinen kerta olisi mahdollista käyttää tilanteen ja henkilön voimavarojen sekä kommunikaatiokeinojen kartoittamiseen ja näin ollen yksilöllisempi ote haastatteluun mahdollistuisi. Lisäksi aina on hyvä olla haastattelussa puheen tukena jokin muukin kommunikoinnin väline, esimerkiksi kuvat. Vaikka ennakotieto olisikin, että haastateltava henkilö kommunikoi puheella. Koska kommunikointi ja kysymyksiin vastaaminen tapahtuu muillakin keinoin kuin pelkästään kielellisesti esimerkiksi eleillä, ilmeillä tai äänen painoilla, on tärkeää, että haastattelu tallennetaan siinä muodossa, että näiden myöhempi tarkastelu on mahdollista. Videointi on hyvä väline. Jos videointi ei ole mahdollinen niin haastattelun nauhoittaminen ja tarkkojen muistiinpanojen tekeminen. Jos tutkimuksen kohteena on joki prosessi kuten muuttovalmennus, olisi hyvä jos tutkimuksen aineiston keruu tapahtuisi jo prosessin aikana ja heti sen jälkeen. Omassa tutkimuksessani haastateltavien muuttovalmennuskokemuksesta oli kulunut alle vuodesta kahteen vuoteen ja tämä on mielestäni liian pitkä aika. Haastattelutilanteissa keskustelu ei yleensä suju niin suoralinjaisesti kuin toivoisi, vaan asioista toiseen siirtyminen on yleistä. Kuten

myös keskittymisen herpaantuminen ja haastateltavan kiinnostuksen siirtyminen johonkin muuhun toimintaan.

Mutta toisaalta näistä siirtymistä saattaa löytää myös tutkimuksen kannalta merkityksellisiä asioita. Jos vastaukset ovat pelkästään kyllä tai ei muodossa tai on muuten harvasanaisia, on analysoitava merkityksiä äänenpainoista sekä niistä muista asioista tai teemoista, joita haastateltavalle nousee kunkin kysymyksen kohdalla. Niin kuin Aaltonenkin (2005) toi esille, on unohdettava vamma ja kohdattava ihminen tasavertaisesti. Tämä kuulostaa yksinkertaiselta, mutta ei välttämättä ole sitä. Toki tämän asian kuuluisi olla myös itsestäänselvyys. Uskon siihen, että jokaisella yksilöllä vammasta riippumatta, on jotain kerrottavaa ja ne asiat ovat kertomisen arvoisia. Ovathan ne merkityksellisiä yksilölle itselleen. Haaste on meidän tutkijoiden tai ammattilaisten, joiden tehtävänä on saada yksilöiden ajatukset esille, tapahtui se sitten arjen vuorovaikutuksessa tai haastattelutilanteessa.

4.4 Tutkimuksen aineisto ja analyysi

Haastattelujen jälkeen kuuntelin haastattelut läpi ja litteroin ne tekstimuotoon. Koska haastateltujen viestintä ei ollut runsassanaista kirjoitin litteroinnissa myös havainnot äänenpainoista sekä haastattelujen teeman ulkopuolisesta keskustelusta. Käytin eri värejä erottamaan haastateltavien ajatuksia toisistaan. Haastatteluaineiston järjestyä ja analyysiä pohtiessani koin ongelmaksi sen, että kaikessa siitä kertovassa kirjallisuudessa painotettiin aineiston runsautta ja mietinkin, mitä voin tehdä tällaisessa tilanteessa kun haastateltavana ovat olleet henkilöt, joiden vastausten määrällinen laajuus ei ole ollut suuri. Päädyin kuitenkin teemoittelemaan vastauksia, joka tarkoittaa sitä, että tarkastellaan niitä nousevia piirteitä, jotka ovat haastateltaville yhteisiä. Ne mahdollisesti pohjautuvat teemahaastattelun teemoihin, mutta lisäksi on yleistä, että haastatteluista nousee myös muita mielenkiintoisia teemoja. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 173).

Litteroinnin jälkeen siis etsin tiettyjä yhteneväisiä teemoja vastauksista ja keräsin ne saman otsikon alle ja sen jälkeen yhdistin teemat teoriaan hakemalla yhtäläisyyksiä ja muodostamalla yhteneväisiä otsikoita teorian pohjalta. Erottelin myös erillisiksi ryhmiksi kokemukset muuttovalmennuksesta ja kansalaisuudesta. Koska aineistoni

ei ollut laaja, en kokenut tarvitsevani sen analysointiin mitään erillistä ohjelmaa. Sen jälkeen käytin aineistoon teoriasidonnaista analyysiä. Teoriasidonnaisessa analyysissä on teoreettisia kytkentöjä tai teoria voi toimia apuna analyysin edetessä. Analyysia aloitettaessa edetään aineistolähtöisesti, mutta loppuvaiheessa se ohjautuu kin teorian johdattamana. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 99).

4.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusta tehdessä on syytä pohtia myös siihen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Voiko mitä tahansa tutkia? Mitä tulee ottaa huomioon kun tutkimuksen kohteena on ihminen? Jo tutkimusaiheen valinta sinällään on eettinen kysymys. Kenen ehdoilla tutkimuksen aihe valitaan ja miksi tutkimus toteutetaan. Tutkimuseettiset ongelmat voidaan jakaa kahteen luokkaan. Ensimmäiseen kuuluvat tiedonhankintaan ja tutkittavien suojaan liittyvät kysymykset ja toiseen kysymykset, jotka liittyvät tutkijan vastuuseen tutkimustulosten sovelluksista. Ihmisoikeudet muodostavat ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisen perustan. Tutkijan on tiedotettava osallistujia tutkimuksen tavoitteista, menetelmistä sekä mahdollisista riskeistä. Tutkimukseen osallistuminen tulee olla vapaaehtoista ja osallistujilla on oikeus kieltäytyä osallistumasta missä vaiheessa tutkimusta tahansa. Tutkijan on turvattava tutkimukseen osallistuvien hyvinvointi sekä oikeudet. Tutkimustietojen on oltava luottamuksellisia eikä niitä tule luovuttaa ulkopuolisille. Osallistujien anonymiteetistä on huolehdittava. Tutkijan on otettava vastuu tutkimuksestaan ja sen rehellisyydestä. Muutenkin tutkijan tulee tutkimuksessaan noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 125–130).

Mielestäni olen ottanut tutkimusta tehdessäni huomioon myös eettiset seikat. Niitä on aivan välttämätöntä pohtia prosessin aikana, kun mukana on erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä. Olen toiminnallani pyrkinyt varmistamaan heidän oikeuksiensa ja itsemääräämisoikeutensa toteutumisen. Tutkimukseen osallistuminen on ollut vapaaehtoista ja olen pyrkinyt selittämään sen tarkoituksen mahdollisimman tarkkaan ja selkeästi. Tutkimuksen tarkoituksena on mahdollistaa niiden henkilöiden kokemusten esille tuomisen, jotka usein jäävät huomiotta. Tutkimusaineiston olen pyrkinyt purkamaan niin, että haastateltavien kertomukset ovat pysyneet alkuperäisessä

muodossaan. Olen pyrkinyt mahdollisimman hyvin huolehtimaan tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden anonymiteetistä. Haastatteluaineiston tuhoan tutkimuksen valmistuttua. Minulla on tarkoitus muokata valmiista tutkimuksesta myös selkokielisempi versio, joten valmiin tutkimuksen tarkastelu mahdollistuu myös tutkimukseen osallistujille. Kuitenkin on otettava huomioon myös se seikka, että haastattelujen kanssa käymien keskustelujen analysoimiseen, on käytettävä myös omaa tulkintaani esimerkiksi äänenpainojen merkityksestä.

Validiteetin ja reliabiliteetin käsitteitä on kritisoitu sopimattomina laadullisen tutkimuksen tarkasteluun ja niiden ajatellaan palvelevan pelkästään määrällisen tutkimuksen tarpeita. Kuitenkin myös laadullisen tutkimuksen on pyrittävä siihen, että se tuo esiin tutkittavien ajatuksia ja kokemuksia niin hyvin kuin mahdollista. On kuitenkin otettava huomioon myös se seikka, että myös tutkija omalla toiminnallaan sekä tulkinnoillaan vaikuttaa tutkimuksen kulkuun ja sen sisältöihin. Siksi tutkijan on kyettävä dokumentoimaan miten hän on päätenyt kuvaamaan tutkimukseen osallistuneiden kokemuksia juuri niin kuin on tehnyt. Tästä rakentuu tutkimuksen validiteetti. Sen sijaan reliabiliteetin käsite koskee laadullisessa tutkimuksessa aineiston laatua ja siihen liittyen erityisesti tutkijan toimintaa. Onko kaikki käytettävä aineisto otettu huomioon, onko litterointi tapahtunut oikein, ovatko tulokset todellinen kuvaus tutkimukseen osallistujien ajatusmaailmasta. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 188–189).

Olen mielestäni työssäni tuonut selkeästi esille tutkimuksen tekoon sekä aineistonkeruuseen liittyvät prosessit. Lisäksi aineiston käsittelyssä olen toiminut mielestäni vaaditulla tavalla. Pyrkimykseni on myös esittää haastatteluaineistosta nousseet osallistujien kokemukset sekä näkemykset sellaisena kuin ne ovat, mahdollisimman todenmukaisina.

5 KOKEMUKSIA MUUTTOVALMENNUKSESTA JA KANSALAISUUDESTA

5.1 ”Hyvin meni muutto”

Tutkimuksen alkuperäinen tarkoitus oli kerätä laitoksesta lähiyhteisön palveluihin muuttaneiden kehitysvammaisten henkilöiden kokemuksia ja näkemyksiä muuttovalmennuksesta. Tarkoitus oli tätä kautta saada osallistujien kokemuksista arviointia muuttovalmennusprosessin onnistumisesta sekä kehittämiskohdista. Haastatteluaineisto on kuitenkin suppea ja kovin syvällistä analyysiä esimerkiksi muuttovalmennuksen kehittämisen kohdista on vaikea tehdä. Kuitenkin tämä ei millään tavoin vähennä haastatteluihin osallistujien kokemusten merkitystä osana prosessin arviointia.

Muuttovalmennus koettiin osallistujien keskuudessa tärkeänä asiana ja kaikki heistä olivat sitä mieltä, että siitä on ollut apua muuttoprosessissa selviämiseen. Osaa vastaajista (2) muutto uuteen kotiin jännitti, mutta he kokivat muuttovalmennuksen auttaneen jännityksen lieventämisessä.

Haastattelija: Onko tärkeää että saa muuttoon tukea ja puhua niistä muuttoon liittyvistä asioista?

Haastateltava 3: On tärkeää, että saa puhua

Kaikista vastaajista muutto laitoksesta uuteen kotiin tuntui hyvältä ja heistä oli tärkeää saada tutustua uuden kodin muihin asukkaisiin sekä työntekijöihin muuttovalmennuksessa.

Haastattelija: Miltä se muutto sinusta tuntui?

Haastateltava 1: Hyvältä tuntui

Suurin osa (4) haastatelluista koki, että heidän mielipiteitään on kysytty ja ajatuksiin on otettu huomioon muuttovalmennuksen aikana. Kaikki vastaajat myös pitivät hyvin tärkeänä asiana mahdollisuutta saada ilmaista oma mielipide.

Haastattelija: Otettiin sun mielestä mielipiteet huomioon?

Haastateltava 4: Joo otettiin huomioon

Läheisten osallistuminen muuttovalmennukseen koettiin tärkeänä asiana. Kaksi (2) haastatelluista koki saaneensa liian vähän tietoa muuttoprosessin aikana.

Haastattelija: Muistatko saitko muuttovalmennuksessa tarpeeksi tietoa tulevasta muutosta?

Haastateltava 1: Ei

Haastattelija: olisiko ollut hyvä tietää enemmän?

Haastateltava 1: Joo

Uuden kodin ympäristöön ja sen palveluihin tutustuminen ennen muuttoa koettiin merkitykselliseksi. Kaikki haastatellut kokivat tärkeänä mahdollisuuden vaikuttaa uuteen kotiin esimerkiksi oman huoneen sisustuksen suunnittelulla.

Haastattelija: Suunnittelitteko oman huoneen sisustusta?

Haastateltava 4: Joo tehtiin

Haastattelija: Miltä se tuntui suunnitella omaa kotia?

Haastateltava 4: Hyvältä

Suurin osa haastatelluista koki muuttovalmennuksessa käytetyt menetelmät toimiviksi, vain yksi (1) haastatelluista oli sitä mieltä, etteivät ne sopineet hänelle.

Haastattelija: Muistatko kun osallistuit muuttovalmennukseen?

Haastateltava 6: Se oli liian lapsellinen

Haastattelija: Liian lapsellinen?

Haastateltava 6: Joo

Muuttovalmennuksen merkitys muutoksen tuessa ja sen tärkeys korostuvat myös haastatteluihin osallistuneiden henkilöiden kokemuksissa. Yhteisöllisyyden rakentuminen alkaa jo muuttovalmennuksessa tutustuttaessa toisiinsa samaan kotiin muutaviin. Oikeanlainen tuki luo turvallisuuden tunnetta ja vähentää jännitystä vaiheessa, jolloin yksilön elämä on muutoksessa. Yksilölle on myös tärkeää saada muutoksen aikaan tietoa tapahtuvista asioista sellaisessa muodossa, joka on hänelle ymmärrettävä. Oman äänen kuuluminen ja omaan elämään vaikuttaminen niissä asioissa, joissa se on mahdollista, on erittäin tärkeää myös muutostilanteessa. Aivan kuten Andersonkin ym. (2012) totesi muutosprosessista, että vaikka muutosprosessin jossain vaiheessa yksilöllä ei ole kontrollia kokonaistilanteesta, hän voi kuitenkin kontrolloida sitä miten käsittelee tilanteen ja siihen liittyvät asiat (Anderson ym. 2012, 38). Muuttovalmennusta suunniteltaessa on otettava huomioon siihen osallistuvien henkilöiden yksilölliset tarpeet ja arvioitava menetelmien sekä toimintojen toimivuutta prosessin edetessä.

Haastateltava 5: Niin kyllä se paljon riippuu siitä, että sanotaan selvästi

Haastatteluiden tulokset vastaavat hyvin esimerkiksi Heikkilän (2011) opinnäytetyöhönsä tekemän tutkimuksen tuloksia, jossa hän kartoitti myös laitoksesta lähiyhteisön palveluihin muuttavien kehitysvammaisten henkilöiden kokemuksia.

5.2 ”Oon valinnu kukatki ihan itse”

Käydessäni läpi haastatteluaineistoa, huomasin, että muuttovalmennuksen arviointiin liittyvää aineistoa ei ollut kovin paljon, mutta aineistosta nousi muita mielenkiintoisia teemoja, jotka olivat haastatelluille yhteisiä. Koska haastateltavien vastaukset olivat lyhyitä, välillä pelkästään kyllä ei vastauksia, kiinnitin huomioni äänenpainoihin ja muihin keskustelussa ilmeneviin seikkoihin. Huomasin, että tiettyjen teemojen kohdalla haastateltavien puheessa äänenpainot muuttuivat tai joidenkin teemojen kohdalla puheen määrä kasvoi. Ei paljon, mutta selvästi vastaukset olivat monisaisempia. Nämä teemat saattoivat olla myös sellaisia, joita henkilöt itse toivat esille keskustelussa. Peilasin näitä teemoja Kansalaisuus-teoriaan ja huomasin, että vaikka sieltä löytyi samoja teemoja, niin kuitenkin jotain jäi puuttumaan. Tapasin aikaisemmin keväällä Simon Duffyn työni puolesta ja palaverissa hän toi esille mallin

Real Wealth eli Todellisesta hyvinvoinnista. Mallin on kehittänyt Pippa Murray Simon Duffyn tuella, toimiessaan perheiden kanssa, joissa on erityistä tukea tarvitseva lapsi. Hänen tarkoituksenaan oli luoda malli, jonka avulla perheiden voimaantumista voisi tukea ja loppujen lopuksi rakentaa yhteisöjä. Huomasin, että todellisen hyvinvoinnin-malli sisältää niitä asioita, joita nousi myös haastateltavieni kertomuksissa. Tajusin, että olen ajatellut asioita liian laaja-alaisesti. Olen hypännyt suoraan alusta loppuun, kulkematta matkalla olevien etappien kautta. Kansalaisuus-teoria on tällä hetkellä liian kaukana yksilöiden arjen todellisuudesta, joten kontekstia täytyy muuttaa. Todellinen hyvinvointi tarjoaa tähän mahdollisuuden, sillä se on juuri ensimmäinen vaihe matkalla kohti kansalaisuutta. Todellisen hyvinvoinnin malli sisältää 5 osa-aluetta, joita tukemalla yksilöllä ja perheillä on mahdollisuus elää merkityksellistä elämää aktiivisena yhteisön jäsenenä. (Murray 2010, 25).

Kuvio 11 Real Wealth (Todellinen hyvinvointi)
Duffy 2012b

5.2.1 Ihmissuhteet

Yksilön suhteet läheisiin ihmisiin, ystäviin, vertaisiin erilaisten yhteisöjen jäseniin muodostavat tärkeän osan todellisen hyvinvoinnin kokonaisuudesta. Ne eivät ole yksilölle vain tuen ja avun lähde vaan tuovat yksilön elämälle merkitystä sekä arvoa. (Duffy 2010b, 13).

Haastateltava 5: Keitän aina kahvit kun mamma kylässä

Kaikki haastatteluihin osallistuneet henkilöt toivat jollain tavoin esiin sosiaalisten suhteiden tai heille läheisten ihmisten merkitystä. Ihmissuhteet nousivat keskusteluissa erilaisissa merkityksissä. Yksi haastateltavista kertoi miten hän keittää äidilleen aina kahvia, kun tämä tulee vierailulle ja puhui paljon vanhoista ystävistään laitoksessa ja oli huolissaan siitä missä he ovat nyt, minne menevät tai missä käyvät ostoksilla, kun laitos lakkautetaan ja sen kanttiini suljetaan. Ihmissuhteet tulivat esiin myös arjen toiminnan kautta, yksi haastateltavista kertoi siitä, mitä hän tekee asuin-kavereidensa kanssa ja miten hyviä ihmisiä he ovat.

Haastateltava 1: On hyvänlaisia, on tärkeitä, tiskataan ja vaikka mitä

5.2.2 Yhteisö

Yksilön ei ole mahdollista elää hyvää elämää ilman yhteyksiä yhteisöön jossa toimii. Ihmissuhteiden rakentuminen tapahtuu yhteisön erilaisissa toiminnoissa ja niiden kautta yksilö voi myös käyttää vahvuuksiaan sekä voimavarojaan. Yhteisön toimintaan osallistumalla yksilö voi antaa oman panoksensa. Koska yhteisöllä on yksilön elämässä niin suuri merkitys, on tärkeää, että sen toimintaan on mahdollista osallistua, että yhteisön asenteet, toiminnot ja tapahtumat ovat esteettömiä. (Duffy 2010b, 13; Murray 2010, 26).

Haastattelija: Mitä tärkeitä asioita pitäisi muistaa?

Haastateltava 5: Että pääsee välillä junalla humputtamaan

Yhteisön merkitys näkyi haastateltavien kommentteissa enimmäkseen toiminnan ja osallistumisen kautta. Nämä olivat myös asioita, joita henkilöt toivat itse esiin, ilman kysymyksiäkin. Eräs haastatelluista kertoi innoissaan siitä miten oli päässyt käymään kukkakaupassa ja hänelle oli tärkeää saada käydä kampaajalla sekä kaupassa. Toinen haastateltava kertoi työn olevan hänelle tärkeä.

Haastateltava 1: Oon ollu kukkakaupallakin

5.2.3 Vahvuudet

Jokaisella yksilöllä tuen tarpeesta huolimatta on omia vahvuuksiaan ja voimavarojaan. Jotta yksilö voisi rakentaa itselleen merkityksellistä elämää, hänellä tulee olla mahdollisuus kehittää omia kykyjään ja käyttää voimavarojaan. (Duffy 2010b, 13).

Haastateltava 1: Olen ite noi taulutkin tehnyt

Jokainen haastateltava toi esiin joitain asioita, joita he tekivät itse, olivat itse tehneet tai missä kokivat olevansa hyviä. Omiin vahvuuksiin tai osaamiseen liittyvät asiat olivat tärkeitä henkilöille ja ne kerrottiin yleensä iloisesti ja selkeästi henkilöt olivat ylpeitä omista saavutuksistaan tai siitä mitä osasivat tehdä.

Haastateltava 5: Saa imuroida ihan itte ja tiskaan ihan itte

Haastateltava 1: Oon tehny raskaita hommia, puumettäs ja tukkimettäs ja vielä navettahommissa

5.2.4 Kontrolli

Jos yksilöllä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa oman elämänsä suuntaan tai sisältöihin, hän menettää mahdollisuutensa itsenäisyyteen. Yksilöillä on oltava mahdollisuus tehdä valintoja ja päätöksiä elämässään, tapahtui se sitten sanallisesti kertomalla, eleillä tai ilmeillä. Ilman mahdollisuutta saada kontrollia omassa elämässään yksilö ei voi myöskään saavuttaa kansalaisuutta. (Murray 2010, 27).

Haastattelija: Onko tärkeää, että saa tehdä omia valintoja ja päättää omista asioista?

Haastateltava 3: On tärkeää päättää

Jokainen haastateltava toi omalla tavallaan tiettäväksi sen seikan, että valintojen tekeminen, omaan elämään vaikuttaminen sekä sen suunnitteluun osallistuminen ovat todella tärkeitä asioita. Yksi haastateltavista, joka vastasi monesti pelkällä kyllä tai ei vastauksella, vastatessaan kysymykseen siitä, onko tärkeää itse päättää

omista asioista, äänenpaino selkeästi muuttui todella voimakkaaksi kyllä-vastaukseksi. Myös raha ja sen merkitys näkyi haastateltavien keskusteluissa. Kolme vastaajista toi esiin sitä, että heidän mielestään on tärkeää saada itse päättää mihin rahaansa käyttää ja hankkia sen avulla sellaisia asioita, jotka ovat heille merkityksellisiä.

Haastateltava 4: Maksan vuokran

Haastattelija: Onko tärkeää, että saa käyttää omaa rahaa?

Haastateltava 4: Joo

Haastattelija: Mikäs siinä on parasta?

Haastateltava 4: Maksaa puhelinlaskun

Yksi haastateltava toi myös esille sen seikan, ettei päätösten tekeminen ole helppoa.

Haastattelija: Onko tärkeää että itse saa päättää?

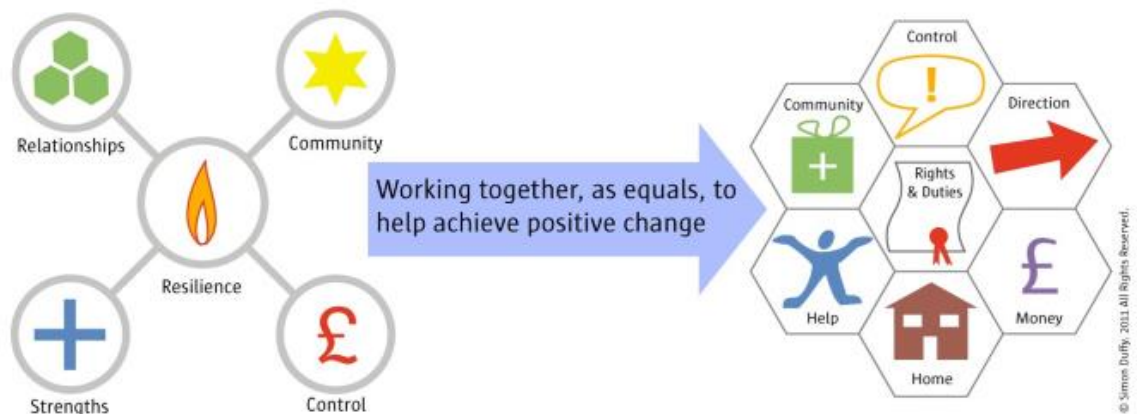
Haastateltava 5: Joo, kyllä siinä on aika kova ruljanssi

5.2.5 Sinnikkyys

Todellisen hyvinvoinnin tärkein elementti on yksilön sisäinen liekki, sinnikkyys, jonka avulla yksilöllä on mahdollista selviytyä arjen ja elämän haasteista. Se millaisia kokemuksia yksilöllä on ollut tai miten muut kohtelevat häntä, joko vahvistavat tai heikentävät sinnikkyyttä. Yksilön sisäisen liekin vahvistaminen mahdollistaa yksilön kykyjen vahvistumisen sekä henkisen kasvun. (Murray 2010, 28–29).

Mielestäni tutkimukseeni osallistuneiden henkilöiden haastatteluista kaikissa näkyy heidän kykynsä ja sinnikkyytensä vastata elämän haasteisiin. Muutto laitoksesta ja sopeutuminen yhteisössä elämiseen eivät ole helppoja asioita. Kertomuksissa näkyy myös usko omaan itseen ja ylpeys siitä, mihin pystyy. Oman mielipiteen kysymistä pidettiin tärkeänä asiana ja mielestäni kyse on myös näkyväksi tekemisestä.

Tästä kertoo myös se, miten yksi haastateltavista halusi näyttää hänestä kirjoitetun lehtijutun. Yksilölle on tärkeää olla olemassa muille, tuen tarpeesta riippumatta. Haastatteluiden kautta on helpompi nähdä taas se mikä on itsestään selvää, pohjimmiltaan me kaikki haluamme ja tarvitsemme samoja asioita elämässämme. Vain asioiden muodot vaihtelevat yksilöiden mukaan ja tässä asiassa kehitysvammaiset henkilöt eivät ole erityisiä vaan ihan samanlaisia kuin me muutkin. Kansalaisuudessakin on kyse yksikertaisuudessaan tästä, yksilöiden erilaisuuden hyväksymisestä sekä samankaltaisuuden tunnistamisesta.

Kuvio 12 Matka kansalaisuuteen
Duffy 2012b

6 POHDINTA

6.1 Tutkimuksesta

Tutkimukseni tarkoituksena oli kerätä kokemuksia muutoksen tuen prosessiin kuuluvasta muuttovalmennuksesta kehitysvammaisten henkilöiden näkökulmasta. Aihe on ajankohtainen, sillä laitosten lakkauttamisen myötä muutos lähiyhteisön palveluihin ovat lisääntyneet ja muutoksen tukeen on kiinnitetty yhä enenevässä määrin huomiota. Henkilön muuttaessa laitoksesta on panostettava yksilölliseen sekä hyvin suunniteltuun muutosprosessiin sekä muutoksen tukeen. Tutkimukseni tein Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Yksi naapureista-hankkeelle. Työskentelin hankkeelle tutkimuksen teon aikaan ja tutkimuksen aihealue on itselleni tuttu ja merkityksellinen. Siksi en voinut välttyä tietyiltä ennakkoasenteilta, mutta koen kuitenkin kykeneväni tarkastelemaan myös kehitysvammaisten kansalaisuuteen liittyvää kokonaiskuvaa juurikin työni vuoksi. Lisäksi uskon, että työkokemukseni vuoksi minulla oli paremmat valmiudet tutkimukseen osallistujien haastatteluita varten.

Tutkimuksen tavoitteena on ollut antaa myös kehitysvammaisille henkilöille mahdollisuus kertoa omia näkemyksiään. Heidät liian usein sivuutetaan, vaikka kehitysvammaisten henkilöiden asiantuntijuuttaan tulisi nimenomaan tukea palveluiden kehittämiseksi sekä muutoksen aikaansaamiseksi. Kehitysvammaisten henkilöiden kansalaisuus ei ole mahdollinen ennen kuin tunnistamme ja tunnustamme heidät tasaveroisina muiden kanssa. Aiheesta puhutaan nykyään paljon, mutta kuitenkin konkreettista muutosta tapahtuu vähän. Mielestäni kyse on myös kehitysvammaisten henkilöiden kanssa työskentelevien henkilöiden tarpeesta pitää kiinni omasta ammatillisuudestaan. Ehkä pelosta oman asiantuntijuuden menettämisestä, mutta mielestäni kyse on kuitenkin enemmän siitä, että tunnemme voimattomuutta. Meidän tehtävämme tuen antajina, on mahdollistaa kehitysvammaisten henkilöiden yhtäläinen osallistuminen yhteiskunnan toimintaan, mutta mitä jos emme kykene siihen. On helpompi piiloutua henkilöiden vamman taakse ja väittää, että henkilön tuen tarpeen suuruuden vuoksi omaan elämään vaikuttaminen ja tasavertainen kansalaisuus ei ole mahdollista, kuin myöntää epäonnistuneensa. Oman työn ja uusien työmenetelmien kehittämiseen tulisi voida käyttää paljon enemmän aikaa. Sillä väitän,

että kehittämisen tulisi tapahtua nimenomaan arjessa vuorovaikutuksessa kehitysvammaisten henkilöiden kanssa. Esimerkiksi toimivia yksilökeskeisen elämänsuunnittelun välineitä on helposti saatavilla, mutta ne ovat hyödyttömiä, jos niitä ei ole mahdollista yksilöidä kunkin henkilön, yhteisön tai organisaation tarpeita vastaaviksi. Ja onhan kyse myös asenteesta. Ammattilaisten tulisi olla etulinjassa vahvistamassa kehitysvammaisten henkilöiden kansalaisuutta. Sillä usein ammattilaisten toiminnan ja ajatusten kautta välittyy myös viesti muille yhteisön tai yhteiskunnan jäsenille siitä, millaiseen rooliin kehitysvammainen henkilö tulisi asettaa ja millaisena yhteiskunnan jäsenenä hänet tulisi nähdä. Jos lähimpänä yksilöä olevat henkilöt eivät näe hänen potentiaaliaan, miten voidaan vaatia sitä muidenkaan näkevän.

6.2 Oma työskentely

Opinnäytetyöni tekeminen on ollut pitkä prosessi, omasta elämäntilanteestani johtuen ja välillä tuntui jo siltä, ettei se valmistu koskaan. Jossain vaiheessa tulisi myös tunne siitä, että en oikein itsekään tiennyt mihin suuntaan aion opinnäytetyötäni viedä. Tutkimusaineiston tai lähinnä sen vähäinen määrä aiheutti haasteita, mutta koen kuitenkin tutkimukseni nostavan esiin tärkeitä ja merkityksellisiä teemoja. Jos nyt lähtisin tekemään tutkimusta, niin tekisin joitain asioita toisin. Tapaisin haastateltavia useamman kerran ja käyttäisin myös puheen tukena muita kommunikointivälineitä. Omaan toimintaani olen kuitenkin tyytyväinen, olen työskennellyt parhaani mukaan niillä resursseilla mitä on ollut käytettävissä. Aihe on minulle tärkeä, ja toivoisinkin, että siihen olisi ollut enemmän aikaa ja resursseja käytettävänä. Kuitenkaan en voi vähätellä tutkimukseni merkitystä. Näkyväthän siinä kehitysvammaisten henkilöiden omat ajatukset ja kokemukset ja heidän panokseensa olen enemmän kuin tyytyväinen.

6.3 Jatkotutkimusten aiheita

Olen sitä mieltä, että kehitysvammaisten henkilöiden kansalaisuudesta, siihen liittyvistä teemoista ja heidän kokemuksistaan on tehty ihan liian vähän tutkimuksia. Ja

tarkoitin tässä nimenomaan sellaista tutkimusta, johon kehitysvammaiset henkilöt itse osallistuvat. Uusia mielenkiintoisia tutkimusaiheita on paljon. Miten kehitysvammaiset henkilöt itse kokevat kansalaisuutensa tai sen puuttumisen. Miten kansalaisuutta voisi tukea arjessa. Miten mahdollistuu eniten tukea tarvitsevien henkilöiden kansalaisuus. Miten laitoksesta lähiyhteisöön muuttaneet henkilöt kokevat kansalaisuutensa muuttuneen. Mainitakseni vain muutamia itseäni kiinnostavia aiheita. Kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisuus elää tasaveroisina kansalaisina muiden kanssa on vielä melko kaukainen ajatus, mutta en hetkeäkään epäile etteikö se vielä joskus olisi tosiasia.

LÄHTEET

- Anderson, M, Goodman, J & Schlossberg, N. 2012. Counseling adults in transition. Linking Schlossberg's theory with practice in a diverse world. Fourth edition. New York. Springer Publishing Company.
- Duffy, S. 2005. Keys to Citizenship. A guide to getting good support for people with learning disabilities. Birkenhead. Paradigm Consultancy & Development Agency Ltd.
- Duffy, S. 2010a. The Citizenship Theory of social justice: exploring the meaning of personalisation for social workers. [Verkkajulkaisu]. London: Routledge. [Viitattu 14.4.2016]. Saatavana: <http://www.centreforwelfare-reform.org/uploads/attachment/222/citizenshiptheory.pdf>.
- Duffy, S. 2010b. Citizenship & Community. [Verkkajulkaisu]. Sheffield. The Center for Welfare Reform. [Viitattu 24.4.2016]. Saatavana: <http://www.centreforwelfare-reform.org/uploads/attachment/221/citizenshipcommunity.pdf>
- Duffy, S. 21.3.2012a. Tarinoita kansalaisuudesta-seminaari. Helsinki. Suomen-nettu luentomateriaali. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö. Kehittämistoiminta.
- Duffy, S. 21.3.2012b. Tarinoita kansalaisuudesta-seminaari. Helsinki. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö. Kehittämistoiminta.
- Duffy, S. 2013. Freedom- a guide to good support. [Verkkajulkaisu]. The Center for Welfare Reform. [Viitattu 16.4.2016]. Saatavissa: <http://www.centreforwelfare-reform.org/uploads/attachment/374/freedom.pdf>
- Duffy, S. 22.5.2014. Kehitysvammaisten henkilöiden kansalaisuus. Luentomateriaali. Rovaniemen yliopisto. Saatavilla: <http://www.slideshare.net/simon-duffy/keys-to-citizenship-translated-into-finnish>
- Duffy, S & Perez, W. 2014. Citizenship for All: An Accessible Guide. [Verkkajulkaisu]. The Centre for Welfare Reform. [Viitattu 15.4.2016]. Saatavana: <http://www.centreforwelfare-reform.org/library/by-date/citizenship-for-all-an-accessible-guide.html>
- Eskola, J & Vastamäki, J. 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa: Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. (toim.). Jyväskylä. PS-Kustannus.
- Heikkilä, H. 2011. Laitoshoidosta avohuollon asumispalveluihin. Kehitysvammaisten asiakkaiden kokemuksia muuttovalmennuksesta ja muutosta. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu.

- Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S, Remes, P & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna. Kariston kirjapaino Oy.
- Kivirauma, J. 2015. (toim.). Vammaisten elämä & elämänkerta. Helsinki. Kynnys ry.
- Kurki, L & Nivala, E. 2006. (toim.) Hyvä ihminen ja kunnon kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tampere. Tampereen Yliopistopaino.
- Launonen, K. 2007. Vuorovaikutus. Kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Helsinki. Kehitysvammaliitto.
- Leskelä, L & Lindholm, C. (toim.). 2011. Haavoittuva keskustelu. Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 6. Helsinki. Kehitysvammaliitto.
- Lister, R. 2003. Citizenship. Feminist perspectives. Second edition. New York. Palgrave MacMillan.
- Murray, P. 2010. A Fair Start. A Personalised Pathway for disabled children and their families. Policy Paper 26.10.2010. [Verkkojulkaisu]. The Center for Welfare Reform. [Viitattu: 24.4.2016]. Saatavana: <http://www.centreforwelfare-reform.org/uploads/attachment/240/a-fair-start.pdf>
- Muuttovalmennus 2014. Työntekijän haastattelu 10.10.2014.
- Muuttovalmennus. 2016. [Verkkojulkaisu]. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö. [Viitattu: 18.4.2016]. Saatavana: <http://www.kvps.fi/perheille/muuttovalmennus/>
- O'Brien, J & Blessing, B. 2011. Conversations on citizenship & person-centered work. (toim.) Toronto. Inclusion Press.
- O'Brien, J. 12.-13.6.2013. Supporting Community Contribution and Self-Determination Through Person-Centered Work. Valta virtaa-konferenssi. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Kehitysvammaisten Tukiliitto. [Viitattu 14.4.2016]. Saatavana: http://www.kvtl.fi/media/Ajankohtaista/2013_tiedostoja/John_OBrien_Supporting_Community_Contribution.pdf.
- Saastamoinen, M & Kuusela, P. (toim.) 2006. Kansalaisuuden ääriviivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla. Palmenia-sarja. Yliopistopaino. Helsinki.

- Scharmer, O. 2008. Attentional violence. [Verkkojulkaisu]. Otto's blog. [Viitattu: 15.4.2016]. Saatavissa: <http://www.blog.ottoscharmer.com/?p=18>.
- Seppälä, H. 2010. Teoksessa: Pois laitoksista!. (toim.). Vammaiset ja hoivan politiikka. Helsinki. Gaudeamus.
- Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä. Gummerus.
- Vehmas, S. 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki. Gaudeamus.
- Yksi naapureista-hanke. 2015. Ei laitos koskaan kotia voita. Yksi naapureista-laitosasumisen lakkautus Suomessa-hankkeen 2011-2014 loppuraportti. [Verkkojulkaisu]. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö. [Viitattu: 18.4.2016]. Saatavissa: <http://www.kvps.fi/images/tiedostot/yksi-naapureista-2015.pdf>

LIITTEET

LIITE 1 Teemahaastattelun kysymykset

Kokemuksia muutoksen tuesta muutettaessa laitoksesta lähiyhteisön asumispalveluihin

Teemahaastattelu, miten Simon Duffyn kansalaisuuden eri ulottuvuudet ovat toteutuneet muutosprosessin aikana ja muutoksen tukea toteutettaessa

1. Itsemääräämisoikeus

- Kommunikoinnin tukeminen/mahdollisuus ilmaista itseään
- Päätöksenteko/valinnanmahdollisuudet
- Päätöksen teon tukeminen/itsemääräämisoikeuden aktiivinen vahvistaminen
- Asema yhdenvertaisena muiden kanssa

2. Elämänsuunnittelu

- Oman elämän keskiöön nousemisen tukeminen
- Toiveiden ja tarpeiden kartoittaminen, tiedon tuottaminen siitä millaista elämää henkilö haluaa elää nyt ja tulevaisuudessa
- Kehitysvammaisen henkilön oman äänen kuuluminen prosessin aikana
- Yksilöllisyys ja suunnitelmallisuus
- Elämään kuuluvien tärkeiden ihmissuhteiden kartoitus
- Jatkuvuus

3. Toimeentulo

- Tiedon kartoittaminen henkilön toiveista ja tarpeista työn sekä päiväaikaisen toiminnan suhteen
- Tietoisuuden lisääminen erilaisista työ/päiväaikaisen toiminnan mahdollisuuksista
- Tiedon lisääminen omista mahdollisuuksista käyttää rahaa

4. Koti

- Toiveiden ja tarpeiden kartoittaminen tulevan kodin suhteen
- Päätöksen teon ja valintojen tekemisen tukeminen sekä kotiin liittyvien asioiden suunnittelu
- Samaan kotiin muuttavien henkilöiden tutustuminen sekä ryhmäytyminen
- Omaan kotiin liittyvien rutiinien sekä tapojen kartoittaminen arjen tueksi

5. Tuki

- Oikeanlainen tuki muutosvaiheessa
- Tuen joustavuus yksilön tarpeiden ja tilanteen mukaan
- Tuen jatkuvuus läpi koko prosessin
- Tiedon saaminen ymmärrettävässä muodossa valintojen tueksi

6. Osallisuus

- Vahvuuksien ja niiden keinojen kartoittaminen, joilla henkilö voi antaa oman panoksensa ja osallistua yhteisön toimintaan
- Sosiaalisten suhteiden vahvistaminen ja niiden tukeminen
- Uuden ympäristön mahdollisuuksien kartoittaminen

LIITE 2 Saatekirje

Arvoisa vastaanottaja,

Teen yhteistyössä Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Yksi naapureista-hankkeen kanssa sosionomi (YAMK) opinnäytetyötä. Tarkoituksena on tutkia muutoksen tuen merkitystä ja muuttoprosessin onnistumista muuttajien kokemana muutettaessa laitoksesta lähiyhteisön palveluihin.

Tutkimuksen aineisto kootaan haastatteleamalla laitoksesta lähiyhteisön asumispalveluihin muuttaneita henkilöitä. Metodina käytetään teemahaastattelua ja teemojen sisällöt muodostuvat Simon Duffyn kansalaisuus-käsitteen eri ulottuvuuksista. Tarkoituksena on saada tärkeää tietoa muuttoprosesseihin osallistuneiden henkilöiden kokemuksista muutoksen aikaiseen tukeen liittyvän toiminnan arvioimiseksi sekä kehittämiseksi tulevaisuudessa. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Tutkimukseen liittyvät haastattelut tehdään lokakuun 2014 aikana.

Haastatteluun osallistuvien henkilöiden henkilötietoja ei käytetä tutkimuksessa ja haastatteluaineisto anonymisoidaan niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole siitä tunnistettavissa. Tutkimuksen valmistumisen jälkeen haastatteluaineisto tuhotaan asianmukaisesti. Tietojen sekä haastatteluista saadun aineiston käsittely tapahtuu ehdotoman luottamuksellisesti ja hyvän tutkimusetiikan mukaisesti. Mikäli tutkimukseen osallistuva henkilö on vajaavaltainen, pyydetään myös hänen edunvalvojansa suostumus. Henkilö, jonka edunvalvojana toimitte, on ilmoittanut halukkuutensa osallistua tutkimukseen.

Vastaan mielelläni mahdollisiin tutkimukseen liittyviin kysymyksiin.

Heidi Hautala
Tutkija, sosionomi(YAMK) opiskelija
0407381125, heidi_hautala@suomi24.fi

Hyväksyn _____ osallistumisen tutkimukseen.
Tutkimukseen osallistuvan henkilön nimi

Paikka ja aika Edunvalvojan allekirjoitus ja nimenselvennys